



Ene Kotkas  
Siret Piirsalu  
Elle Sõrmus  
Marin Väljaots

## **SISSEJUHATUS TEADUSKEELDE**

Õppematerjal

Tallinn 2017

## EESSÕNA

Õppematerjal on mõeldud kõigile Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli üliõpilastele uurimis- ja arendustöö metoodika mooduli läbimiseks.

Materjal sisaldab juhiseid teadustöö vormistamiseks Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli vormistamisnõuete kohaseks, annab ülevaate teksti olulisusest ja selle nii kirjalikuks kui suuliseks edastamiseks.

Siin on peatükid, kus käsitletakse eesti õigekeelt – täheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine, algustäht, lühendamine jt.

Õppematerjal ei pretendeeri oma mahult keeleõpikule, tuues esile vaid enam levinud probleemsed valdkonnad ning andes võimaluse varem õpitu kordamiseks.

Peatükid on üles ehitatud järgmiselt: kõigepealt edastatakse teooria, seejärel harjutused. Materjal on mõeldud kasutamiseks kõigile – st neile, kel eesti keele tunnid veel värskest meeles, aga ka neile, kes seda aastate eest õppisid või kelle emakeel ei ole eesti keel. Seetõttu on harjutused/ülesanded oma raskusastmelt erinevad – järjestuses kergemalt raskemale. Harjutused on mõeldud nii keeletunnis kui kodus lahendamiseks.

Õppematerjalile leiab infolisa ja harjutusi nii kasutatud kirjanduse loetelust kui ka veebiaadressidel: <http://keeleabi.eki.ee/>, [www.opetaja.edu.ee](http://www.opetaja.edu.ee), <https://www.taskutark.ee>.

## SISUKORD

TEKST .....	4
TEADUSTEKST .....	8
KIRJAVAHEMÄRGID .....	153
LAUSEÕPETUS .....	25
REKTSIOON .....	30
NUMBRITE KIRJUTAMINE.....	34
LÜHENDAMINE .....	41
SÕNADE KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE.....	45
SUUR JA VÄIKE ALGUSTÄHT .....	50
TÄHEORTOGRAAFIA.....	53
VÕÕRSÕNAD.....	58
ERIALAKEEL .....	63
KANTSELIIT.....	67
ELEKTRONKIRJADE SÕNASTAMINE.....	73
REFERAAT .....	76
KEELELINE MÕJUTAMINE.....	79
KÕNE JA ETTEKANNE.....	82
KASUTATUD KIRJANDUS .....	85

# TEKST

## Teksti mõiste

Tekst on kasutusel olev keel, mille ülesandeks on vahendada sõnumit. Teksti omadused sõltuvad järgmistest asjaoludest:

- **kus** see kasutusel on (raadios, ajalehes, teadusartiklis, sõpradevahelisel suhtlemisel);
- **kes** seda kasutab (poliitik, diskor, luuletaja, kohtunik);
- **milleks** seda kasutatakse (tahetakse kellelegi midagi selgeks teha, midagi teada saada või kedagi midagi tegema panna).

Teksti pikkus pole piiratud. Lühimad tekstid on näiteks tänavasildid või ühesõnalised hüüatused *Appi!* või *Seis!* Pikemad tekstid on näiteks raamatud ja muud teosed.

Tekstil on oma **terviktähendus**. Autor kasutab keelt oma eesmärkide saavutamiseks, valides sõnu, lausestruktuure ja teksti retoorilisi süsteeme. **Teksti koostamine on eesmärgipärane keelekasutus. Keeleliste valikute tegemisel lähtutakse teksti eesmärgist ja funktsioonist.**

## Tekstiliigid

On raske rääkida mingist tekstist, ilma et me seda kuidagi liigitaksime. Igapäevaelus me ei räägi tekstidest, vaid toiduretseptidest, romaanidest, eeskirjadest, uudistest, reklaamidest jne. Selliseid tekstiliike nimetatakse žanriteks. Žanri mõiste on pärit antiikkultuurist ja Aristotelese „Luulekunstist“, aga on ületanud kirjandusteaduse piirid ja hakanud tähistama igasuguseid tekstiliike alles päris viimasel ajal. Me teame, et teadustööd ei kirjutata nagu reklaami, luuletust või nagu ajaleheuudist. Loomulikult on ministri sõnavõtt kuiv ja ametikeelne, teadusteksti aga iseloomustavad äärmiselt täpsed definitsioonid. Tekstiliigid on seotud meie tavade ja harjumustega.

Keelekasutusvaldkondade järgi võime kõnelda **argi-, ilukirjandus- või tarbekeelest**.

**Tarbekeele** alaliigid on ajakirjandus-, ameti- ja teaduskeel, millest igaühel on veel hulgaliselt alaliike.

### **Ameti- ja teaduskeele liigid on:**

- referaat,
- protokoll,
- ametikiri,
- reklaam,
- teadusartikkel.

Tekstiliigid erinevad üksteisest temaatilise sisu, struktuuri ja kasutatavate keelevahendite poolest.

**Keelevahendite valik kujundab teksti stiili.** Sama sisu võib väljendada erinevalt, valides olukorraga sobivaid sõnu, kujundeid, vorme ja lausemalle.

**Hea tekst** eeldab peaaegu alati autori **teadlikku püüdu** ja **teksti keelelist viimistlust**. Kõige olulisemad viimistletavad tunnused on lauseehitus ja sõnavalik. Õige **sõnavalik** on stiili seisukohast kõige tähtsam. Nii on võõrsõnade kasutamine omal kohal teadustekstis, murde- ja

slängisõnad sobivad aga ilukirjandusse ja reklaami, vahel ka subjektiivsesse arvamusteksti. Arhaismid lisavad tekstile möödunud aegade värvi, neologismide rohkus tekstis võib mõjuda kunstliku ja ebaloomulikuna.

Sõnade valik sõltub eesmärgist. Teaduskeele ideaaliks on mõiste ja sõna üksühene vastavus.

### **Tarbeteksti tunnused**

Tarbeteksti omadusi kirjeldades on silmas peetud eeskätt ametlikku ja teaduslikku keelekasutust, mille eesmärk on informeerimine. Selle stiili olulisemad tunnused on järgmised:

- kirjutaja suhtub ainesse objektiivselt;
- keel on ühemõtteline ja asjalik;
- tähelepanekud ja järeldused on üldistavad, kõiki asjaolusid arvesse võtavad ja faktidele toetuvad;
- teksti ülesehitus on loogiline;
- kirjutaja isikupära on tavaliselt vähe märgatav;
- kasutatakse ainult ühtviisi arusaadavaid ja täpse sisuga sõnu ja väljendeid.

Sellises stiilis kirjutatakse uudised, ülevaated, protokollid, ametikirjad jm dokumendid, teaduslikud artiklid, ülikooli uurimistööd.

Hea kirjutis põhineb eelkõige faktidel ja asjatundlikkusel. Hea tarbestiil on selge, tihe ja konkreetne. Lugejat austav autor püüab oma teksti muuta hõlpsasti loetavaks. Teksti mõistmine sõltub ka lugeja teadmistest ja arusaamisvõimest.

### **Ülesanne 1**

Järgnevalt on antud sama sisuga tekstist kaks varianti. Võrdle neid omavahel ja leia, millised keeleväljendid määravad stiili ja tekstiliigi.

1. Uurimistulemused näitavad, et sage vaba aja veetmine teleri- või arvutiekraani ees võib kahjustada südant ja lühendada eluiga, olenemata sellest, kui sportlik inimene on. Nendel inimestel, kes vähemalt neli tundi päevas vaatasid telerit, mängisid videomänge või kasutasid arvutit, oli poole suurem tõenäosus südameataki, ajurabanduse või muu tõsise südameveresoonehäire tekkimiseks kui nendel, kes tegid seda alla kahe tunni päevas.

See uurimus ei tõesta, et teleri vaatamine või videomängude mängimine on iseenesest kahjulik. Pigem peitub probleem selles, et inimesed nende tegevuste ajal istuvad. Istumise kahjulikkust ei osata küll täielikult seletada, kuid loomkatsed on näidanud, et pikaajalisel istumisel aeglustub veres selliseid rasvasid nagu kolesterool ja triglütseriidid lõhustava ensüümi tegevus, ja seega suureneb eelmainitud ainete sisaldus veres.

2. Lugesin kuskilt, et sage istumine teleri- või arvutiekraani ees võib lõppeda südamehädaga ja koguni vähendada elupäevi, olgugi et sa muidu vinge spordikaru oled. Nendel inimestel,

kes vähemalt neli tundi päevas vaatasid telerit, mängisid videomänge või surfasid arvutis, oli poole suurem tõenäosus südameataki, ajurabanduse või muu südame-veresoonkonna häda tekkimiseks kui nendel, kes tegid seda vähem kui kaks tundi päevas.

Noh, seal öeldi ka, et teleri vaatamine või videomängude mängimine ei ole iseenesest tappev, kuid häda on selles, et inimesed istuvad nende tegevuste ajal. Mingid katsed on näidanud, et pikaajalisel istumisel suureneb teatud kahjulike ainete hulk veres.

### **Teksti loetavus**

Selge tekst on terviklik nii sisu kui ka keelekasutuse poolest. Tekst võib jääda lugemisel ebaselgeks mitmel põhjusel. Vältida tuleks:

- arusaamatuid sõnu;
- keerulisi lauseid, mis ei lase taibata nende tervikmõtet;
- mitmetähenduslikke sõnu, lauseid ja fraase, mille mõtte tabamine on lugejale raske.

Silmas tuleb pidada teksti liiki ja adressaati. Tavatekstis on sageli paheks võõrsõna põhjendamatu eelistamine omasõnale, nt *legaalne* > **seaduslik**, *struktuuriüksus* > **allüksus**, *garantii* > **tagatis**, *kompenseerima* > **hüvitama**.

Vahel võib näha isegi lauseid, kus võõrsõnade rohkus tekitab autori mõtte täpse edasiandmise asemel lugejas pigem hämmeldust, nt *Eesti meedia mentaalses keskkonnas on näha intellektuaalse ressursi reaalselt nappust*.

Üldsusele määratud tavatekst eeldab neutraalse sõnavara kasutamist.

Tähelepanelik tuleb olla ka nn moesõnade suhtes, millel on oma tähendusnihe tõttu omadus välja tõrjuda seni üldkasutatavaid sõnu, nt *hetkel* > **praegu, praegusajal, nüüdisajal**.

Ülepakutud piltlikkus on kirjutaja stiilimaitse vääratus, mis võib vahel mõtet ähmastada, nt *See konkreetne õnnestumine on järjekordne kivi kirurgide õnnestumiste hunnikusse*.

*Uujate kasvulavalt võrsub värsket verd*.

### **Ülesanne 2**

Sõnasta laused ümber nii, et mõte oleks selge ja hõlpsasti arusaadav.

1. Olemasolevaid loenguruume tuleb kasutada maksimaalse efektiivsusega.
2. Üldistavalt võib kohe öelda, et valdav enamik õdesid on täie tõsidusega suhtunud töö ümberkorraldamise ettevalmistamisse haiglas.
3. Esinejatest rääkis ämmaemandatöö kutse-eeskõnast naistekliiniku arst Milvi Põder.
4. 32% üliõpilastest sisuliselt ei tulnud toime ülesandega, mille keerukus nõudis suuremat intellektuaalset mõtlemist.
5. Pärast angiini põdemist võib isikuid, kellel on raske füüsiline töö või kes töötavad ebasoodsates meteoroloogilistes tingimustes, üle viia kuni 10 päevaks teisele tööle.
6. Projekti esimene mõte oli kooli arendusalase tegevuse rahastamiseks vahendite leidmine.

7. Linna peal on selliseid peresid palju.

8. Korraliku sissetulekuga inimese rahakotti see just ei mörva, kuid kitsikuses elavad pensionärid ja töötud võivad häta jääda.

# TEADUSTEKST

## Teadusteksti olemus

Teadusteksti ülesanne on vahendada uurimistulemusi. Teadusteksti lugejad on enamasti autori kolleegid samast teadusvaldkonnast.

Teadusteksti eeldus on **usaldusväärsus**, kõik esitatud väited peavad olema **põhjendatud**.

Teaduse üheks iseloomulikuks tunnuseks on objektiivsus ja täpsus, sest teadusliku uurimuse tulemused peavad olema kontrollitavad. See seab teadustekstidele üsna kindlad piirangud niihästi ülesehituse, stiili kui ka viitamise osas: teadustekst peab olema kirjutatud ilma emotsioonideta, andmed peavad olema esitatud täpselt ja kõik allikaviited kontrollitavad.

Teadusteksti loomine algab probleemi püstitamisest. Milline on probleemi lahendus, on autorile esialgu teadmata. Loomulikult ei alustata teadustööd umbropsu: enamasti on autoril probleemi kohta olemas mingi hüpotees (oletus), mida ta uurimistööga kontrollima asub. Teadusteksti põhiidee (probleemi lahendus) selgub uurimuse tulemusena: autor peab selle kirjandust läbi töötades ja/või katseid tehes alles leidma.

## Teadustekstide liigid:

- referaat,
- uurimus,
- artikkel.

**Uurimus** on teadustöö, mille eesmärk on esitada uudset informatsiooni: kas mõne probleemi lahendus või mõne nähtuse kirjeldus. Viimasel juhul ei anna töö küll põhimõttelist lahendust käsitletavale probleemile, kuid lisab uut teadmist juba olemasolevale.

Teadusartikkel on ajakirjas või kogumikus avaldamiseks mõeldud teaduslik uurimus. Artikli maht võib olla kõikuv, ulatudes mõnest leheküljest mõnekümneni. Tõsise teadusteksti kirjutamine nõuab teadmisi ja kogemust, mis saavutatakse lihtsamate vormide, nagu referaatide ja õppeotstarbeliste uurimistööde kirjutamisega.

**Teadusteksti keel** peab olema selge, täpne, neutraalne ja korrektne. Kokkuleppeliselt kasutatakse teaduslikus tekstis umbisikulist väljendust. Umbisikulise keelekasutuse puhul tuleb jälgida, et tekst oleks üheselt mõistetav. Kõneviis ja vorm peavad olema kogu töös ühtsed.

Tööd kirjutades tuleb pöörata tähelepanu ajakasutusele (olevikku ja minevikku ei tohi kasutada läbisegi), ainsuse ja mitmuse kasutamisele ning lause ülesehitusele (ka loeteludes ja tabelites).

Teadustekstil on teatud väliseid tunnuseid, millest olulisim on kirjandusallikatele viitamine. Ulatuslikumate teadustööde (nende hulka kuuluvad ka seminari- ja bakalaaurusetööd) üheks tunnuseks on teksti liigendamine peatükkideks ja alapeatükkideks.



Teadusteksti kirjutamise puhul on oluline **lugeja**. Kirjandusallikad tuleb täpselt kirja panna, et lugejal oleks võimalik neid leida. Kõik väited tuleb esitada põhjenduste ja tõestustega. Teaduslik info on üldjuhul avalik ja sellepärast peavad uurimismeetodid, katsed ja järeldused selguma tekstist. Lugeja peab aastakümneid hiljem suutma tõlgendada teksti nii, nagu autor on mõelnud.

Teadustekstile on omane konventsionaalsus. Tekstid järgivad enamasti teatud terviklikku liigendust ja on oma struktuurilt kokkuleppelised. Neis on teatud harjumuspäraseid osad:

- sisukord,
- sissejuhatus,
- teoreetilise tausta kirjeldus,
- analüüsimeetodi tutvustamine,
- materjali esitamine,
- tulemused,
- analüüs ja kommentaarid,
- kirjandusallikate loetelu,
- võõrkeelne lühikokkuvõte,
- lisad.

### **Sissejuhatus**

Sissejuhatuses põhjendatakse teema valikut ning tähtsust. Siin öeldakse lühidalt, mis materjal on töös uurimise alla võetud, kirjeldatakse andmete kogumist, esitatakse varasemad seisukohad ning kirjandus, mis on teema seisukohast tähtsad, ning püstitatakse töö eesmärk ja hüpotees(id).

Materjal tuleb dokumenteerida nii, et igaüks, kes tahab seda üle vaadata või kontrollida, on võimeline üles leidma iga uurimistöös allikmaterjalina kasutatud väite.

Sissejuhatuses tuleb tutvustada ka töö ülesehitust- missugused peatükid töös on ja mida igaühes käsitletakse. Sissejuhatuses pikkus on umbes 10–15 protsenti töö sisulise osa mahust.

Ohud: kirjutatakse liiga palju või liiga vähe. Ei tohi esitada seisukohti, mida hiljem töös ei käsitleta.

### **Teemaosa**

Uurimuse kirjutamist alustatakse harilikult **teemaosast**, nii et sissejuhatuses ja kokkuvõttes peatükid saavad lõpliku vormi alles hiljem, sest tööst ja selle tulemustest sõltub üsna palju see, mida sissejuhatuses on vaja eelnevalt esitada.

### **Kokkuvõte**

Sisaldab kokkusurutult uurimuse tulemused, uurimisülesande lahenduse, vastused sissejuhatuses esitatud küsimustele ja hüpoteesidele.

## TEADUSKEELE TUNNUSED

Teksti ei tohi kaunistada selliste väljenditega, mis autorile tunduvad toredad või toovad teksti liigset personaalset värvingut.

Tekst peab olema **sujuv, kergesti loetav ja täpne**. Terminite kordumisel pole vaja asendada neid sünonüümidega. Hea teadustekst ei hüppa ühelt faktilt teisele. Uut seisukohta ei hakata tutvustama enne, kui eelmine on lõpuni käsitletud. Autor peab põhjendama oma otsuseid ja lahendusi loogiliselt ja niiviisi, et lugeja saab aru, kuidas selliste järeldusteni jõuti.

### Täpsus

Väited ja järeldused peavad olema põhjendatud kas näidete või allikaviidetega.

Tuleks vältida ebamääraste väljenditega liialdamist (*enamasti, sageli, suuremas osas, harva, mõnikord, kohati* jne), sest need tekitavad paratamatult küsimusi, kui sageli, kui harva, mis tingimustel jne. Sellest jääb ebamäärane mulje.

Alati ei ole võimalik nimetada täpseid arve või protsente. Sel juhul aitavad lugejal orienteeruda ka niisugused väljendid nagu *alla poole, ligi kolmandikul juhtudest, peaaegu kolmveerand näidetest* jne. Ebakindlus tuleb selgelt esile tuua:

*On võimalik, et...*

*Üks seletusvõimalus on, et...*

*Võib oletada, et ...*

Selline väljendusviis ei tohi töös muutuda harjumuseks! Kui autor midagi oletab, tuleb seda ka põhjendada.

Tarbetut paljusõnalisust tekitab ka selliste täitesõnade kasutamine nagu *põhimõtteliselt, eeskätt, peaasjalikult* jne:

Idamurrete mõju on *eeskätt* näha vaid mõnes kasutatud väljendis.

### Neutraalsus

Kasutada tuleb **asjalikku tarbekeelt**.

Huumor ja emotsionaalsed hinnangud (*fantastiline, uskumatu, piiritult*) ei kuulu selle juurde.

Vältida tuleb raskeid võõrsõnalisi termineid. Parim stiil on selgesti arusaadav tarbekeel.

Vältida tuleks vanamoelisi vorme, nagu *sid*-osastavat: *sõnasid, vormisid*, või keeleuenduslikke vorme, nagu *on kirjutet, oodat*, ja teisi tähelepanu endale tõmbavaid konstruktsioone, nagu harva esinevad i-mitmused (*nois uurimusi*) või mõned lühikese sisseütleva vormid (*öhe, töhe, sõnna*).

Teadusteksti lugejat häirivad stiilivärvingult argikeelsed sõnad:

Teistsuguste järeldusteni võib jõuda *nõukaaegseid* allikaid lugedes.

Neid andmeid võiks *välja tuhnida* endise *N Liidu* arhiividest.

Mõõtmistulemused on *pudenenud* mitmesse kohta laiali, neid *annab kokku korjata*.

On termineid, mille tähendus erineb *totaalselt* sama sõna tähendusest ühiskeeles.

Ei ole korrektne näidata oma hoiakuid analüüsitava materjali suhtes:

Selliseid murdevorme kohtab vaid lugejakirjades, aga sellesse *ämbrisse ei ole astunud* kuigi palju kirjutajaid.

Kui vananenud termineid on raske või võimatu asendada tänapäevastega, on põhjust kaaluda refereerimise asemel tsiteerimist, nii et lähtetekst säiliks muutumatuna.

### **Impersonaalsus**

Teadusteksti impersonaalsus avaldub selles, et kirjutaja ei kirjuta endast, oma isiklikest arvamustest, oma kogemustest uurimistööd tehes, oma üleelamistest ja muredest-rõõmudest, millega tal tuli kokku puutuda töö tegemise käigus.

Impersonaalsuse nõue eeldab, et kirjutaja isik püütakse varjus hoida, kasutades umbisikulist tegumoodi või mitteisikulisi seisundiverbe:

*Töö eesmärk on selgitada ...*

*Siinses uurimuses on võetud lähtekohaks ...*

*Selle uurimuse valdkond on ...*

*Näidetest ilmneb, et ...*

*Esimeses peatükis vaadeldakse ...*

*Materjal on piiritletud järgmiselt:*

Ühisprojekti puhul (kollektiivne töö) võib kõne alla tulla *meie*-vorm. Järelduste tegemisel on ka siis soovitatav kasutada ebaisikulist väljendusviisi:

*Tabel 5 osutab, et ...*

*Tabelist 5 on näha, et ...*

*Näited osutavad ...*

*Materjali põhjal võib teha järelduse, et ...*

Iseendale viitamisel kasutatakse ka 3. isikut:

*Käesoleva töö autor on seisukohal, et ...*

*Autori arvates...*

### **Ülesanne 1**

Paranda laused, muutes need teadusteksti keelele vastavateks. (Lauseid võib täiendada väljamõeldud andmete või faktidega).

1. Minu uurimistöö eesmärk on kirjeldada tervishoiutöötajate terviseprobleeme, mis tekivad raskuste teisaldamise tõttu haiglas.
2. Muidugi on tervishoiutöötajate põhimõtteliselt raske, aga peaaegjalikult just tänu patsientide abistamisele, nende tõstmisele ja üleviimisele teise osakonda.
3. Sellised andmed kaevas autor välja Lääne-Tallinna Keskhaiglast.

4. 32% vastajatest väitsid, et kõige sagedamini esinevad neil valud nimmepiirkonnas. Seda ma tahtsingi tõestada!
5. Kohati tundub, et optikalabori kujundus vastab ergonoomika nõuetele, aga seda mitte igast aspektist vaadates.
6. Materjali põhjal võib teha järelduse, et sülearvuti kasutamine muutub üha sagedasemaks, kuid kahjuks tegeldakse üsna vähe töötervishoiualase teadlikkuse tõstmisega.
7. Esimeses peatükis vaatleme, missugused tervisehäired võivad tekkida inimesel, kes töötab sülearvutiga suurel määral vales asendis, kas siis istudes voodiserval või hoides sülearvutit põlvedel.
8. Tabel viis andmed näitavad tõesti, et depressiooni all kannatavate inimeste arv on tõusnud lakke.
9. Doktor Pert väidab, et inimene on oma tunnetest sõltuv nagu narkomaan heroiinist – seda väidan ka mina.
10. Suitsetada võib mitmesuguse toimega suitsu – meie igapäevase kõnepruugi suitsetamine on tubakasuitsetamine.

# KIRJAVAHEMÄRGID

## Mõisted

- **Aja- ja kohamäärus** on verbi laiend, mis vastab järgmistele küsimustele: millal? kui kaua? kuhu? kus? kust? Näide: *Hommikuti on ilmad jahedad.*
- **Hüüund** väljendab tundmusi. Näide: *Hurraa, meie võit!*
- **Kiilsõna/-lause** on põhilausega grammatiliselt seostamata, justkui kiilutud põhilause liikmete vahele. Näide: *Kuidas sina, selline looder, nüüd tööle hakkasid?*
- **Koondlause** on lihtlause, milles on kaks või mitu rinnastatud lauseliiget. Näide: *Jüri, Reet ja Aivo lahkusid esimestena.*
- **Laiend** on moodustaja, mis täidab lauses "alustuja" funktsiooni. Laiend võib olla alus, sihitis, täiend, määrus, öeldistäide. Näide: *Mees parandas autot. Pikk mees parandas autot.*
- **Lauselühend** on öeldiseta sõnarühm, mis esineb tervikuna mingi lauseliikme funktsioonis. Lauselühendi peasõnaks võivad olla *des-, mata-, maks-, vat-, v-, tav-, nud-, tud-, nuna- ja tuna-* vormid. Näide: *Üle tänava astudes vaatasin hoolikalt ringi.*
- **Lisand** on nimisõnalise täiendi eriliik, mis väljendab oma põhisõna tähendust mõne teise mõiste või sõnaühendiga. Näide: *Meie vanal ülikoolilinnal Tartul on eriline aura.*
- **Otskõne** annab edasi rääkija sõnasõnalise teksti ja esineb enamasti ainult koos saatelausega. **Saatelause** näitab, kes on rääkija. Näide: *Emal ütles Marile: "Söö kohe toit ära!"*
- **Põimlause** on liitlause, mis koosneb pealausest ja ühest või mitmest kõrvallausest. Pealause on sõltumatu, aga kõrvallause alistuv, mida ei saa omaette kasutada. Näide: *Kui me välja sõitsime, oli juba hommik.*
- **Rindlause** on liitlause, mis koosneb grammatiliselt sõltumatutest osalausestest. Näide: *Toomas sõitis edasi, meie jäime siia ja vana aasta lõpp jõudis kätte.*
- **Täiend** on nimisõna laiend, mis väljendab põhisõna omadust, kuuluvust või muud põhisõnale omast tunnust. Kõige sagedamini on täiendiks omadus-, nimi- või asesõna. Näide: *Sõitsime uue autoga ringi.*
- **Verbita lauselühend** on lauselühendi eriliik, mille põhisõna on nimisõna nimetav kääne. Lauses vastab ta küsimusele kuidas? Näide: *Lapsed tulid, lilled peos, vanaema õnnitlema.*
- **Öeldistäide** on verbi *olema* laiend, mis näitab, kes, mis või missugune on alus. Näide: *Jaani isa on kogenud arst.*
- **Üte** näitab, kelle poole lausega pöörduetakse. Näide: *Tule siia, Toots, ja näita, mis sul seal põues on..*

## 1. Koma kasutamine lauses

### Koma tuleb kasutada, kui lauses on

- Järellisand  
Näide: *Isaac Newton, kuulus inglise füüsik, on läinud teaduse ajalukku.*

**NB!** Kui lisand on omastavas käändes, siis pannakse koma ainult ette.

Näide: Isaac Newtoni, **kuulsa inglise füüsiku** töid tuntakse kogu maailmas.

- **Erand: koma ei ole** kui-lisandi korral  
Näide: Isaac Newton **kui kuulus inglise füüsik** on läinud teaduse ajalukku.
- **Erand: koma ei ole** olevas käändes lisandi korral  
Näide: Isaac Newton **kuulsa inglise füüsikuna** on läinud teaduse ajalukku.
- **Erand: koma ei ole** eeslisandi korral  
Näide: **Kuulus inglise füüsik** Isaac Newton on läinud teaduse ajalukku.
- Omadussõnaline järeltäiend, kui neid on rohkem kui üks.  
Näide: 30aastane naine, **kena, sale, rõõmsameelne**, soovib tutvuda haritud ja intelligentse mehega.
- Korduvad täiendid, kui järgnev täpsustab eelmist.  
Näide: Seisatasime **kõrge, üheksakorruselise** maja ees.
- Koondlause korduvad liikmed omavahel.  
Näide: Oma Lõuna-Eesti reisil käisime Viljandis, Võrtsjärve ääres, Otepääl ja Põlvas.
- Rindlause osalused üksteisest.  
Näide: Sina küsid, mina vastan.
- Põimlause eri astme osalused üksteisest (ka siis, kui koma satub sidesõnade ja, ning, ehk, ega, või, kui ka ette). NB! sama astme kõrvallauseid komaga ei eraldata.  
Näide: **Juba see**, et mees aadressi ei teadnud, **tundus kummaline**.
- Otsekõne väitlause talle järgnevast saatelausest.  
Näide: "**Mart on natuke imelik poiss**," oli Maie arvamus.
- Üte (ka siis, kui koma satub sidesõnade ja, ning, ehk, ega, või, kui ka ette).  
Näide: Teil, **Jüri ja Mari**, tuleb täna aeda parandama hakata.
- Hüüund (ka siis, kui koma satub sidesõnade ja, ning, ehk, ega, või, kui ka ette).  
Näide: **Oh häda**, liha kõrbes ära!
- Võrdluses, kui on tegusõna.  
Näide: Ta on niisama tugev, kui **on** meie rotveiler
- **Erand: koma ei panda** võrdluses, kui puudub tegusõna  
Näide: Ta on niisama tugev kui meie rotveiler.
- Võrdluses, kui nagu = näiteks.  
Näide: Mulle meeldivad koduloomad, **nagu** hobused, koerad, kassid ...
- **Erand: koma ei panda** võrdluses, kui kasutame sõna *sellised*  
Näide: Mulle meeldivad **sellised** koduloomad **nagu** hobused, koerad ...
- Määruslik *nud-*, *tud-*lauselühend.  
Näide: Lõpetanud töö, läks ta vanni.

*Töölised, saanud teada uuest seadusest, kogunesid koosolekule.*

- Määruslik *des-*, *mata*-lauselühend eraldatakse komadega, kui peasõna on lühendi algul.  
*Näide: Seistes kõrgel paekaldal, ei julgenud ta alla vaadata.*
  - Määruslik *des-*, *mata*-lauselühend ei eraldata komadega, kui peasõna on lühendi lõpus.  
*Näide: Kõrgel paekaldal seistes ei julgenud ta alla vaadata.*
  - Kesksõna- ja *mata*-lühend järeltäiendina (on **komade vahel**).  
*Näide: Vili, osalt rõukudesse pandud, osalt koristamata, vedeles põllul.*
- vrđ (Osalt rõukudesse pandud, osalt koristamata vili vedeles põllul.)*  
*Maja, pooleldi värvimata, torkas juba eemalt silma.*  
*vrđ (Pooleldi värvimata maja torkas juba eemalt silma.)*
- Verbita lauselühend (on **komade vahel**) (ka siis, kui koma satub sidesõnade *ja, ning, ehk, ega, või, kui ka ette*).  
*Näide: Ta läks, kepp käes, vile huulil, seljakott üle õla, süda kerge, pea püsti, ega mõelnud varasemale vestlusele.*
  - Kiilsõna/-lause. *Näide: Poiss, rüügitakse, on andekas.*
  - Sama laadi ja mahuga korduvad *aja-* ja kohamäärused või kui järgnev täpsustab eelnevat.  
*Näide: Esmaspäeval, teisipäeval ja reedel on plaanis enesekaitseõppused.*  
*Esmaspäeval, 12. aprillil toimuvad enesekaitseõppused.*
  - **Eränd:** koma ei ole eri laadi ja mahuga määruste (vastavad küsimustele millal? kus? jne) vahel või kui määrused on üksteist hõlmavad.  
*Näide: Koosolek on 12. mail 2002. aastal kell 10.00 kabinetis nr 23.*  
*Ta elab Harjumaal Kose vallas Sõmeru külas.*
  - Kohanimed öeldistaitena (on mis?).  
*Näide: Ta elukoht on Harjumaa, Kose vald, Sõmeru küla.*  
*Tema aadress on 12611 Tallinn, Akadeemia tee 3–11.*

## 2. Sidekriips

### Sidekriips tuleb panna

- Kokkukirjutistes, mille üks osadest (hrl eesosa) on tsitaatsõna, täht, täheühend või sõnaosa: *x-jalad, T-särk, T-kujuline, C-vitamiin, EVP-arve, teksti-TV, de-mitmus, sk-lõpuline, nud-kesksõna, mõte-tüüpi sõna, kuni-sõna.*
- Liitomadussõnades, mille eesosa on nimi: *Läänemere-äärne, Viljandi-poolne, Peipsilähedane*, aga: *Musta mere äärne, Teise maailmasõja aegne, Wolfgang Amadeus Mozarti taoline* ehk *W. A. Mozarti taoline*).
- Täpsustava täiendosa nimedes: *Lõuna-Eesti, Lääne-Euroopa, Ida-Karjala, Kesk-Aasia, Lähis-Ida.*  
Erandid: *Valgevene, Suurbritannia.*

**NB!** Nimeliitumitest saadud käändumatud omadussõnad kirjutatakse väikese algustähega ja ilma sidekriipsuta: *vanaarmeenia kirjakeel, lõunaeesti keel.*

Sidekriipsulistest nimedest saadud tuletised on ilma sidekriipsuta: *põhjaeestlane, idasakslane, lõunaeestilik, tagakaukaaslane, kohtlajärvelane, uusmeremaalane.*

- Liitsõnade korduva osa asemel (sama ees- või järelosa): *sünniaasta, -kuu ja -päev, sünniaeg ja -koht, koolivennad ja -õed; õuna- ja marjaaed, korra- ja heaolukaitse, poolaasta- või aastatellimus, linna- või vallavalitsused, Ida- ja Kagu-Eesti.* Seejuures peab olema selge, missugust kordust sidekriips asendab.

**NB!** Ühe mõiste korral võib sidesõna ja ka ära jääda: *liha-villalammas* (üks lambatõug annab nii liha kui ka villa), *metsmaasika-vanillijogurt, õuna-marjaaed, maksa-makaronivorm, ekspordi-impordipank.* Sidesõnaga on siiski selgem, vrd *haige-arsti suhted – haige ja arsti suhted, aruande-valimiskoosolek – aruande- ja valimiskoosolek.*

- Liitmäärsõnades nimetav + alaltütlev: *järk-järgult, aeg-ajalt, samm-sammult, sõna-sõnalt, päev-päevalt, aasta-aastalt, tükk-tükilt, kord-korralt.*

**NB!** Vrd lahkukirjutised: *ajast aega, päevast päeva, aastast aastasse, päev päeva järel, õlg õla kõrval, ots otsaga kokku.*

Sidekriipsulistest määrsõnadest saadud tuletised on ilma sidekriipsuta: *järkjärguline, sammsammuline.*

- Paaris- ja kordussõnade võrdväärsete osade vahel, kus sidekriips asendab puuduvat sidesõna ja: *isa-ema, naised-lapsed, emb-kumb, enam-vähem, tahes-tahtmata, heast-paremast, edasi-tagasi, siin-seal, märts-aprill;* või puuduvat sidesõna või: *neli-viis õuna, viis-kuus sõdurit.*

**NB!** Sidekriipsuga kirjutatud paarisnimisõnades käänduvad mõlemad pooled: *naised-lapsed, naiste-lastel, naisi-lapsi, naistesse-lastesse* jne.

- Sõnaühenditest tuletatud omadussõnades: *avalik-õiguslik* (< avalik õigus), *patoloogilis-anatoomiline* (< patoloogiline anatoomia).

**NB!** Liitsõnadest tuletatud omadussõnades sidekriipsu ei ole: *sotsiaaldemokraatlik* (< sotsiaaldemokraatia), *eksperimentaalfüüsikaline* (<eksperimentaalfüüsika), *patoanatomiline* (< patoanatomia).

- Rinnastatud täiendite vahel, kus sidekriips asendab puuduvat sidesõna ja: *Boyle'i-Mariotte'i seadus, Eesti-Vene läbirääkimised, Tallinna-Tartu linnavõistlus, Islandi-Rootsi-Soome film, Eesti-Ungari selts, Rootsi-Eesti ühisfirma, Leedu-Poola piir, prantsuse-eesti sõnaraamat, eesti-inglise-saksa-vene oskussõnastik, inimese-looduse probleem, magamise-ärkveloleku tsükkel, soome-ugri keeled.*



## **NB!**

1. Kõik rinnastatud täiendid peavad olema omastavas käändes (vt eelmise lõigu näited). Nimetavakujulised tuleb vormistada põhisõnaga kokku: *inimene-masin-süsteem, täht-number-sisestus*.
2. Kui tegemist on vahemaadega (distsantsid, liinid, marsruudid jms), võib panna kas side- või mõttekriipsu: *Tallinna-Peterburi maantee, Haapsalu-Tallinna rong, Tallinna-Amsterdami-Londoni lennuliin ~ lennuliin Tallinn-Amsterdam-London, Pirita-Kose-Kloostrimetsa ringrada, Tallinna-Keila-Tallinna suusamaraton ~ suusamaraton Tallinn-Keila-Tallinn*.
3. Kui üks rinnastatud täiendeist on sidekriipsuline või mitmesõnaline, siis tuleb täiendite vahel sidekriipsu asemel panna mõttekriips.
  - Kaksikeesnimes või -perekonnanimes: *Mari-Ann, Ulla-Liisa, Sven-Eerik, Grünthal-Ridala, Mari Plank-Veerits, August Falk-Valk*.

**NB!** Käändub ainult kaksiknime järelosa: *on Ann-Liisile räägitud, Falk-Valgu kirjad*.

- Tähtede ja väiketähtlühendite käänamisel käändetunnuse lisamiseks: *a-sse ja b-sse, m korrutada K-ga, aü-le, nr-d* (vt „Lühendite käänamine“).
- Lühendi kirjavahemärgina.
- Poolitusmärgina.

## **Sidekriipsu võib panna:**

1. Pikemais liitsõnades parema loetavuse ja mõtteselguse huvides (nende osade vahele, mille ühtekuuluvus on vähem tihe): *karusmarja-jahukaste* (karusmarja haigus), *korvpalli-meistrivõistlused, hobu-heinaniiduk, elektri-veesoojendi*.
2. Liitsõna piiril, kus satuvad kõrvuti kolm või enam ühesugust tähte: *maa-ala, iga-aastane, kutse-eetika, üle-eestiline, tormi-iil, turu-uuringud, jää-äärne, plekk-katus, pakk-kast, latt-tara, lõpp-punkt, kilovatt-tund, lakk-kingad*.
3. Liitsõnades, mille eesosa on number või märk (vt „Numbrid koos *ne-* ja *line-*omadussõnaga“): *8-tunnine tööpäev, 15-meetrine riidetükk, 50-aastane, +-märk*.
4. Suurtähtlühendite, numbrite ja märkide käänamisel (vt „Lühendite käänamine“, „Käände näitamine üksinda seisva arvsõna puhul“): *VHL-iga, 264-st, ∞-st*.
5. Tavaliselt lahku kirjutatavate sõnade ühendamiseks mõtte selguse huvides: *Norra Atlandi-uurijad, Venemaa Euroopa-osa, USA Hiina-poliitika, Kalevi Itaalia-turnee, professori Tartu-aastad, lavastaja Goethe-käsitus*.
6. Mõnedes rahvapärastes liitnimisõnades, mille eesosa on nimi: *Liisa-tädi* (tädi Liisa), *Kuuse-onu* (onu Kuusk), *Milla-proua, Juuli-preili, Kastani-härri* (härri Kastan).
7. Sõnade *ad hoc* sidumisel ahelliitsõnaks: *aega-küll-meeleolu, keelan-käsin-juhtimine, varnast-võtta-teravmeelsused, ära-puutu-mind-hoiak, anna-mulle-andeks-naeratus, vaatab mis-see-minusse-puutub-näoga pealt*.
8. Mitmesõnalistest nimedest saadud tuletistes nende loetavuse huvides: *saul-bellow'lik kirjeldus, bernard-kangrolik romaan, buenos-aireslane, addis-abealane*.

### 3. Mõttekriips

#### Mõttekriips(ud) pannakse

1. Koondlauses **loetelu järele kokkuvõtva sõna ette**: Rahulik, nõudlik ja vähese jutuga – *selline* peabki üks ülemus olema.
2. Rindlauses osalause esiletõstuks: Kõik rannaküla inimesed töötasid hommikust õhtuni – *keegi ei saanud selle eest tänugi*.
3. Pikema kiilu eraldamiseks muust lausest, eriti kui kiilus juba on teisi kirjavahemärke: Rasvane lest kuivatati ja see oli – *veel praegugi hakkab suu vett jooksuma!* – tõeline maiuspala.
4. Eriti esile tõstetud lisandi eraldamiseks lause põhiosast: Viimase ülesande lahendas valesti isegi Toomas – *meie parim matemaatik*.
5. Sõna(de) ette, mis peab (peavad) mõjuma üllatavana, ootamatuna: Uks lendas lahti ja sisse kargas – *suur koer*.
6. Lausekatkestuse tähistuseks (nagu mõttepunktidki): *Lähme – nojah – lähme siis pärast – mis siis ikka – pärast kümnet võib – võib küll – lähme käime ära*.
7. Sõna kuni asenduseks: *lk-d 19–36, üheksa–kaksteist elanikku, 10–20 aastat, aastail 1945–1960, 1990.–1995. aastal, 12.3.–20.3.2008, kell 9.00–18.45, 19–26%, 6–9°, 9,5–9,8 m pikkune, 3–6aastased lapsed (raskepärasem, aga samuti õige: 3–6-aastased), 1–5karaadised teemandid (1–5-karaadised)*.

#### NB!

1. Täpsemais erialatekstides (nt tehnikas, majanduses) kasutatakse mõttekriipsu asemel kolme punkti (sest mõttekriips ja miinusmärk võivad segi minna):  
*19...26%, –6...–9 °C, 6...8 mm läbimõõduga ava*.
2. Kõrvutiste arvude puhul on peale tõlgenduse *kuni* (ning vastavalt mõttekriipsu) võimalik ka tõlgendus *ja* (ning vastavalt sidekriips). Siiski on lihtsam lähtuda siingi *kuni*-võimalusest ja panna mõttekriips: *16.–17. mail, 16.–17. leheküljel*.
8. Rinnastatud täiendite vahele, kui tegemist on vahemaadega (distsantsid, liinid, marsruudid jms). *Tallinna–Peterburi rong ~ Tallinna-Peterburi rong* (nii ka järgmised näited), *edela–kirde suund, Kose–Männiku bussiliin, Tartu–Kääriku maraton, Lelle–Türi raudteelõik*.
9. Rinnastatud täiendite vahele, kui vähemalt üks neist on sidekriipsuline või mitmesõnaline: *Ameerika Ühendriikide – Prantsuse maavõistlus, Euroopa – Lõuna-Ameerika jalgpallimatš; vahemaakriips: Kohtla-Järve – Tallinna gaasijuhe, autobussiliin Ristiku t – Paldiski mnt – Toompuiestee – Rannamäe tee, Tallinna – Maini-äärse Frankfurdi lennuliin*.
10. Rahasummade kirjutamisel, kui täis- või kümnendosa on null: *65.– eur, 65.– (65 eurot)*.
11. Samast reast jätkuvate otsekõnede vahele: „*Enn!*” – „*Mis sa tahad?*” – „*Mis kell on?*” – „*Ajanäitaja.*”
12. Loetelumärgina.  
Nt *Põletiku lokaalsed tunnused*:

- valu, puutetundlikkus;
- punetus;
- turse, vedeliku eritumine punktsioonikohast;
- veresoone kõvastumine;
- paikset tursunud naha temperatuuri tõus.

### Mõttekriipsu ei panda:

väljajätelises ehk lünklauses: *Õde käib esimeses klassis, vend kolmandas. Ühele meeldib ema, teisele tütar. Jüri ja Mari mingi põllule, Ants heinamaale.*

Lausete, nagu *Noorus – külviaeg*, asemel tuleks öeldis välja öelda: *Noorus on külviaeg.*

## 4. Koolon

### Koolon pannakse

1. Koondlauses **loetelu ette, mille ees on mingi kokkuvõttev sõna**: Eile jõudis kohale *kogu seltskond*: *õde, õemees, vend, vanaisa ja lell.*  
**NB!** Loetelu ette, mis on lause loomulik osa ja mille ees ei ole kokkuvõtvat sõna, koolonit ei panda: *Neli evangelisti on Matteus, Markus, Luukas ja Johannes.*
2. Saatelause ja talle järgneva otsekõne vahele: *Eesti vanasõna ütleb: „Habe kasvab kiiremini kui aru.”*  
**NB!** Jutumärgides tsitaadi puhul koolonit ei ole: *Vanasõna „Käbi ei kuku kännust kaugele” ei ole aegunud.*
3. Rindlauses seletava või täpsustava osalause ette: Mees on jälle endine: *ta pomiseb muudkui oma sõnu, mis oleks justkui luuletus.*
4. Tundide ja minutite eraldamiseks (rahvusvahelises standardis esitatud moodus, ajamärk kirjutatakse mõlemalt poolt kokku): *16:19* (kell on 19 minutit neli läbi), *võistleja aeg oli 8:14.15* (8 t 14 min 15 s).
5. Suhtemärgina (kirjutatakse mõlemalt poolt lahku nagu jagamismärk): *Leedu võitis esimese mängu 6 : 2 ja teise 7 : 3.*

## 5. Jutumärgid

Jutumärgidesse pannakse:

1. Otsekõne ja tsitaat: *„Leiba olete ihule andnud, hinge olete nälgida lasknud – armastanud ei ole te mind,”* süüdistas Tiina.
2. Tsiteeritav lause, väljend või sõna: *Louis XIV lemmiklause olevat olnud „Riik – see olen mina”.* *Johannes Voldemar Veski taotlus oli, et keel oleks „korrakaunis ehitus”.* *Arvatakse, et sildid „snacks” ja „fast food” tähendavad meie Euroopasse minekut.*
3. Sõnad, millele antakse tavatu või pilkeline tähendus või mida tuntakse tugeva stiilihälbena: *Suur panganduse „asjatundja”* (tegelikult sel alal võhik). *800 aasta eest*

*langesid liivlased „heasoovlike” võõrvõimude hoole alla. Kas relvalubade andmisel on sõel niisama „tihe” kui juhilubade puhul (kui juhilube on antud kergekäeliselt)?*

4. Kirjeldatav keelend: „Telekas” ja „teler” pole meie külas nõnda läbi löönud kui „vusser”. Ühendverbil „maha laskma” on kolm tähendust: a) alla laskma; b) (sõitjat sõidukist) väljuda laskma; c) tulirelvast lastes tapma.
5. Teoste, dokumentide, sarjade, rubriikide pealkirjad.
6. Ürituste pealkirjad.
7. Taimede sordinimed mitteerialases tarvituses.

2. ja 4. punktis märgitud väljendeid ja sõnu võib muust tekstist esile tuua ka eri kirjaga (hrl kursiivis). Siis jutumärke ei ole.

### **Jutumärkidesse ei panda:**

Ülekantud tähendusega sõnu ja väljendeid. Nt on üleliigsed järgmiste väljendite jutumärgid: *ostis „mustalt turult”, soome „lauluisa” Elias Lönnrot* (jutumärgid näitaksid, et kirjutaja ei peagi teda lauluisaks või tunneb selles sõnas stiilihälvet).

### **Enam pole tarvis jutumärgistada ka:**

1. asutuste, ettevõtete, organisatsioonide ja ühenduste nimesid,
2. perioodikaväljaannete nimesid,
3. autasunimesid,
4. kaubanimedid,
5. üksiksõidukite nimesid.

## **6. Ümarsulud**

Ümarsulgudesse pannakse:

1. Võrdväärne võimalus: *viieprotsendi(li)ne, tek(k)ib, antiseptik(um)*.
2. Seletavad ja täiendavad kiilmärkused, nt sõnaseletused, nimede hääldus, viited jms: *Iherus (meriforell) kaalub 2–5 kg. See juhtus 1836. aastal Marseille’s (loe: marseis). Pandiõigust käsitleb üks tema värskemaid artikleid (Äripäev 1997, nr 43)*.
3. Muust tekstist vähem olulised seletavad ja täiendavad laused. Sellise lause punkt on sulgude sees: *Rahva mälu järgi elanud soosaarel üks erak. (Dokumendid seda küll ei näita.) Ta olevat tulnud Järvamaalt*.

Sama näidet võib kirjutada ka 2. punkti järgi: *Rahva mälu järgi elanud soosaarel üks erak (dokumendid seda küll ei näita). Ta olevat tulnud Järvamaalt*.

## Ülesanne 1

Põhjenda järgmiste fraaside ja lausekatkendite puhul koma kasutamist või mittekasutamist.

1. Kristin Puusepa Raviameti peadirektori sõnul on .....
2. Kristin Puusepp kui Raviameti peadirektor arvab .....
3. Tuleb tegutseda pea püsti sirge siht silme ees ja mõelda mida kasulikku saad teistele pakkuda.  
.....  
.....
4. reegleid õppides mõtle näidetele .....
5. õppides reegleid mõtle näidetele .....
6. õpilane teades reegleid ei tee enam vigu
7. jõululaupäeval 24. detsembril .....
8. See särab kui kuld. ....
9. See särab kui oleks ta kuld. ....
10. Oodake poisid ma tulen kohe! .....
11. Konverents toimub Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis 17. juunil 2017. a kell 12.00 kab 201.  
.....
12. Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli aadress on 13418 Tallinn Kännu 67.  
.....

## Ülesanne 2

Pane puuduvad kirjavahemärgid.

1. Perearsti väikeses kabinetis on sisustust igaks elujuhtumiks siin saab teha kardiogramme kaaluda imikut kontrollida tabeli järgi silmi. 2. Infarkt insult õnnetusjuhtum vähk tromb meeste varase surma põhjusi on palju. 3. Pealtnäha on asi nii ent üksnes pealtnäha. 4. Geeniuuse varvaste lakkumine võib ju olla üllas ent mitte hügieeniline toiming. 5. Tohtrid tunnistasid et nad peavad suutma esineda nii ravija psühholoogi sõbra kui ka vaimuliku rollis. 6. See tegevus on nii ebamajanduslik kui ka keskkonda saastav. 7. Homme 21. juunil kell 12 olete oodatud uue perekeskuse avamisele. 8. Elame linna kõrgeimas kümnekorruselises majas. 9. Järgmine Eesti suuremate linnade esindajate töökohtumine toimub uue aasta jaanuaris Pärnus. 10. Õppejõud Pärnal kui Jüri juhendajal oli üliõpilase tulemuste pärast häbi. 11. Tartu Eesti vaimupealinna tänavad on sügiseti noortest tulvil. 12. Me teeme muidugi kõik mis suudame aga sepsiseoht on igatahes olemas. 13. Ma mitte ainult ei looda seda vaid olen selles kindel. 14. Nüüd näikse avanevat aga hoopis uus ja ootamatu võimalus. 15. Kui sellised kontaktid on olemas siis kellega? 16. On hullud ajad aga ega surm sellest küsi. 17. Igal inimesel pole kalduvusi ega annet äri alal edukaks tegutsemiseks. 18. Mõeldavad oleksid lihtsamad tööd nagu koristamine ja söögitegemine. 19. Midagi jääb justkui vajaka. 20. Nii et need kelle fotod on meil kartoteegis võivad kindlad olla et nende peale

mõeldakse. 21. Õde aitab kohe niipea kui midagi paluda. 22. Tänapäeva tudengid mängivad rohkem internetis selle asemel et loengutes käia. 23. Ähmaselt ma muidugi aiman mille poole te sihite aga nii palju kui mina asjast aru saan ei tule sellest midagi. 24. Meile ei õpetatud peaaegu üldse haigega suhtlemist ega seda kuidas lahendada muresid. 25. Püüdes ennetada keerulisi olukordi võite endale ette kujutada erinevate olukordadega kaasnevaid üksikasju. 26. Valget tabletti vaadates või maitstes ei selgu kas seal on piisavalt vajalikku südamerohku või on see mõeldud hoopis palaviku alandamiseks. 27. Iiveldus neerutalitlust soodustava ravimtee kasutamisel on nagu vihma käest räästa alla minek ebameeldiv kõrvaltoime kaalub üles loodetava kasu.

### **Ülesanne 3**

Pane puuduvad kirjavahemärgid. Paranda ka muud vead. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli lõputöödest.

1. Mayer-Salovey mudel defineerib emotsionaalset intelligentsust, kui võimet tunnetada, mõista ja juhtida tundeid hõlbustamaks mõtlemist.
2. Reuven Bar-On'i poolt väljatöötatud EQI-i Emotional Quotient Inventory test on enesehindamise vahend, milles esitatakse rida küsimusi inimese enda emotsionaalse ja sotsiaalse pädevuse kohta toetudes sellele, mida vastaja tunneb, mõtleb ja enamasti käitub.
3. Uurimuses, kus õed kirjeldasid oma lugudes kuidas õendusosalased teadmised mõjutasid nende professionaalset tööd, ilmnisid selgelt emotsionaalse intelligentsuse komponendid.
4. Uuritavatel, kes omasid keskmist emotsioonidele keskendumist ja kõrget selgust ning emotsionaalset taastumist olid paremad vaimse tervise näitajad.
5. Kui ühendada emotsioonid intelligentsusega võime saada aga hästi toimiva rakendi, mis aitab orienteeruda inimsuhete keerulises valdkonnas.
6. Ankeetide andmed sisestasin Microsoft Excelisse, ning jätkasin nende võrdleva analüüsiga Excelis ja SPSS programmis.
7. Motiveerituse olemasolu peegeldab oskust oma käitumist reguleerida-oskust püstitada eesmärk.
8. Lapsed, kes harrastavad sporti on suurem tõenäosus saada vigastusi.
9. Lapsed, kes vaatavad televiisorit rohkem kui kolm tundi päevas on 50% suurem tõenäosus rasvumisele, kui nendel kes vaatavad televiisorit vähe kui 2 tundi päevas.
10. Arvuti kasutamise kohta tuli uuringust välja, et poisid kasutavad arvutit rohkematel tundidel päevas, kui tüdrukud.
11. Tüdrukutest kasutas kevad/sügis perioodil ühistransporti 22,4 % ja poistest 77,6 %.

12. 90 % neist, kes ei võta osa kehalise kasvatuse tundidest on tüdrukud.
13. Uuringus tuuakse välja suitsetava õpetaja, kui halva eeskuju, suure mõju, eriti noortele poistele.

#### **Ülesanne 4**

Pane puuduvad kirjavahemärgid. Vajadusel paranda sõnastust. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli lõputöödest.

A. Kui patsient liigub ühest osakonnast teise peavad kõik dokumendid olema komplekteeritud ja väga oluline on hea infovahetus mis hõlbustab patsiendi eest hoolitsemist ja kindlustab vahendite parema kättesaadavuse. Vigade tekkimise põhjused võivad tuleneda ka keskkonnateguritest nagu öötöö ja töö dünaamika. Inimlikud tegurid mille tõttu võivad tekkida vead ravimite manustamisel on teadmiste puudujääk kogemuste puudumine korralduste valesti mõistmine või mittelugemine stress väsimus jne. Näiteks kui töö dünaamika pidevalt muutub haiglas toimuvad ravikorralduste ja õendusplaani muutused ning on suur hulk protseduure sellistes situatsioonides on õe tegevus häiritud ja tähelepanu tegevuselt kõrvale juhitud. Uued õed kellel veel puuduvad töökogemused on kirjeldanud et teatud vead on põhjustatud teadmatuses kuid nad ei julge vanematelt olijatelt nõu küsida kartes langeda naeruvääristamise ohvriks. Kaheaastaste laste hirmu tekitavateks faktoriteks võivad olla pimedus vann valjud hääled arstid võõrad ja eraldumine teistest. Kolmandal neljandal eluaastal hakkab laps tajuma muutusi oma minapildis. Hirme tekitavate faktorite arv tõuseb kuueaastaselt kui lapse hirmud on seotud eneseüldistusega. Tal tekivad järgmised küsimused kas ta saab teatud asjadega hakkama ja kas ta teistele lastele meeldib. Läbivaatuse käigus tuleks eelnevalt tutvustada kõiki kasutatavaid abivahendeid näiteks see siin on kuuldetoru, sellega ma hakkab kuulama kuidas sinu süda lööb. Lapsed kellel olid selgesti ebanormaalsed käitumismustrid põdesid lapsepõlve psühhoose. Esmased füüsilised sümptomid võivad olla: väsimus, peavalu, lihaspinged, seedimisprobleemid.

B. Kartlikku last tuleb läbivaatuse käigus lahti riietada järk järgult. Operatsiooniks ettevalmistamisel ei tohiks kasutada ärevust tekitavat keelt nagu arst hakkab sind lõikama avab sind või õmbleb sind nõelaga. Lisaks sellele uuriti järgmisi oraalsete parafunktsioonide olemasolu sümptomeid hammaste kiristamine küünte närimine kõne muutus suukaudne hingamine ebatüüpiline neelamine sõrme/pöidla imemine. Laps tuleb koju nägu naerul meel rõõmus ja hakkab tegelema oma igapäevaste toimingutega. Need süstid teevad valu ainult lühiajaliselt kuid võivad olla väga ärevusttekitavad nii lapsele kui lapsevanemale. Muusika

joonistamine või kirjutamine need tegevused aitavad ravimatu haigusega lapsel väljendada oma tundeid ja põgeneda fantaasiamaailma mille ta ise on kujundanud. Mõnikord saab lapse tähelepanu kõrvale juhtida muude tegevustega nagu mullide puhumine muinasjutu lugemine või muusika kuulamine. Tinglikult võib hamba lõualuusüsteemi anomaaliaid jagada tekke aja järgi järgmiselt pärilikud kaasasündinud või omandatud. Hambaniit viiakse ettevaatlikult edasi tagasi liigutustega hammaste kontaktpinnast läbi puhastades mõlema hamba pinna kuni igemevaio põhjani. Rinnaga toitmise kõrval pakutakse lisaks rinnapiimale veel veidi kartuli riisi puuvilja või marjapüreed. Lutipudeli kasutamine peale 12. elukuud võib endaga kaasa tuua hammaste kiire lagunemise aneemia ülekaalu või varajase infektsiooniohu. Süsivesikute tarbimist on võimalik vähendada päeva toitumiskordi piirates. Kuigi lapsed kuuluvad riskirühma keda ohustavad nii hamba kui ka suuõõne pehmete kudede kahjustused esineb lapsepõlves kõige enam kaariest. AIDS-i põhjustab inimese immuunpuudulikkuse viirus **HIV** *Human Immunodeficiency Virus* mis hävitab inimese immuunsüsteemi ning mille vastu praegu veel tõhusat ravi ei ole. Mäng mis vajab täpsust ja motoorset koordineerimist võib olla liiga masendav autismspektri häirega lapse jaoks.



## LAUSEÕPETUS

Teksti tõhusal edastamisel on väga oluline õige lausestus. Mõtete ladus esitus tagab arusaamise sellest, mida täpselt sooviti öelda, tõstatada või esile tuua.

Lausete õigekeelsuse kohta on olemas mitmeid õpikuid, mida võib soovi korral sirvida. Järgnevalt pöörame tähelepanu valdkondadele, kus kõige rohkem eksitakse. Need on sõnajärg, interpunktsioon ja rektsioon.

Eesti sõnajärg on suhteliselt vaba, näidates pigem seda, mis on lause teema (mille kohta midagi öeldakse) ja mida millegi kohta öeldakse. Teema on lause algul, lause lõpus aga osa, mis edastab kõige olulisemat infot. Nt: Konkursil esinesid noored lauljad.

Kõige levinum sõnajärjestusviga on infot kandva lauseosa paigutamine valesse kohta. Oluline on jälgida, et kasutatud sõnajärg ei lubaks lauset valessti tõlgendada. Mitmeti tõlgendamist saab vältida kas sõnajärge muutes, kõrvallauseid või liitsõna kasutades. Nt: Vale lause: Müügil olid meeste nahkkingad. Õige lause: Müügil olid meeste nahkkingad.

Lausete õigel kirjutamisel on olulised järgmised reeglid:

- Tavaliselt on tegija lauses esimesel ja tegusõna teisel kohal.  
*Näit. Üliõpilane sooritas jaanuaris edukalt kõik eksamid.*  
*Minu isa on arst.*
- Enne tegusõna võivad olla erinevad lauseliikmed, mida tahetakse rõhutada.  
*Näit. Kõik eksamid sooritas üliõpilane jaanuaris edukalt.*  
*Jaanuaris sooritas üliõpilane kõik eksamid edukalt.*
- Enne tegusõna võivad ka olla kaks lauseliiget, kui üks nendest on lühike isikuline asesõna.  
*Näit. Täna ma töötan kodus.*
- Kui lauses on verbi käändeline vorm (*lõpud -ma, -da, -a, -v, -nud, -tav, -dav, -tud, -dud*), on see **tavaliselt** lause lõpus.  
*Näit. Üliõpilane on jaanuaris eksamid edukalt sooritanud.*
- Tegusõna on lause lõpus siis, kui tegemist on küsi- või kõrvallausega.  
*Näit. Kas sa homme haiglasse lähed?*  
*Mis kell sa homme koju tuled?*  
*Tahame teada, kelle peale sa mõtled.*
- Täiend on nimisõna ees.  
*Näit. Minu ema töötab polikliinikus.*  
*Tütarlapsel olid ilusad sinised silmad.*  
*Minu sõbra naine tuli arsti vastuvõtule.*
- Kõrvallause, mis laiendab nimisõna, peab olema kohe pärast nimisõna. Vastasel juhul lause tähendus muutub.  
*Näit. Õde juhatas kabinetti patsiendi, kellel olid koordinatsioonihäired.*  
*Õde, kes tahtis ruttu koju pääseda, juhatas kabinetti veel ühe patsiendi.*
- Lause ei tohi alata kahe eriliigilise määrusega.  
*Näit. Koolis möödus aeg kiiresti. Vale on kirjutada: Kiiresti koolis möödus aeg.*
- Lauses ei tohi olla määrus, sihitis ja öeldistäide pärast määrust.  
*Näit. Ta tuleb homme meile. Vale on kirjutada: Ta homme tuleb meile.*  
*Vanaema võtab rohtu. Vale: Vanaema rohtu võtab.*

## Lausetüübid

Lihtlauses on ainult üks tegusõna. Lauseliikmed eraldatakse komadega või järgmiste sidesõnadega: ja, ning, ega, ehk, või, kui ka, aga, kuid, vaid, ent. Loetelus peaks eelviimase ja viimase sõna vahel olema sidesõna.

*Näit. Patsiendid lahkusid koridorist.*

*Apteegis müüakse tablette, tilku ja salve .*

- Liitlause võib koosneda mitmest lihtlausest. Liitlauseid jagunevad omakorda järgmiselt: rind- ja põimlauseid.
- Rindlause koosneb kahest või enamast iseseisvast lihtlausest. Need osalauseid võivad seista ka eraldi. Rindlause kasutatakse sidesõnu ja, ning, ega, või, aga, kuid, vaid, ent, seega, niisiis, järelkult, nimelt, see on, see tähendab.

*Näit. Arst läks ära, õde jäi veel tööle ja koristaja hakkas koristama.*

- Põimlause: koosneb kahest või enamast omavahel sõltuvast osalausest. Põimlause kasutatakse sidesõnu sest, et, sellepärast et, ilma et, selleks et, vaatamata sellele et, kui, otsekui, enne seda kui, niipea kui, nagu, kuna, kuni, ehkki, kuigi, , kes, mis, kelle, mille, keda, mida, kellele, millega, kumb, missugune, milline, kuhu, kus, kust, millal, kuidas, miks, kui palju, kas.

*Näit. Kõik olid kindlad, et nad siiski tulevad. Mees, kes tuli tuppa, oli meile tuttav arst.*

## Ülesanne 1

Paranda sõnajärge.

1. Keelepuu teooria järgi ühest keelest aja jooksul kujunesid välja teised keeled. 2. Ürgsel ajal müüdil oli tähtis koht inimeste elus. 3. Mees peale õhtusööki istus diivanile ja hakkas ajalehte lugema. 4. Mees kiiresti vaatas ajalehte. 5. Eesti võib saada riikliku rinnaga toitmise komitee. 6. Tal käes oli mingi imelik vaskne ese. 7. Juba viiendat korda mööda hiiglasuurest rahvahulgast jooksis politseinik oma raportiga. 8. Keegi raudteejaama ukse juures mängis malet. 9. Tasapisi kõik hakkasid laiali minema. 10. Raudteejaamas jälle oli vaikus. 11. Umbes 200 kutset oli saadetud tervishoiutöötajatele. 12. Kas te olete täheldanud endal probleeme silmadega arvutiga töötades? 13. Kannatanu toimetati Narva haiglasse, kus ta hiljem saadud vigastustesse suri. 14. Kodanik N sõimas joobeseisundis politseinikku. 15. Selle kuu maitsevaim toit meie menüüs on köömneta maitsestatamata jogurti marinaadis kana poolkoivad. 16. Selleks, et mitte haigestuda diabeeti, tarbi mõõdukalt alkoholi.

## Ülesanne 2

Paranda lausestusvead teadustöö keelest lähtuvalt. Laused on pärit Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli üliõpilastöödest.

1. Uurimuse viisin läbi 6 koolis, viies maakonnas.

.....

2. Riikliku ainekava kohaselt on ette nähtud vaid kaks kehalise kasvatuse tundi nädalas, mis on ilmselgelt liiga vähe, eriti just nende laste jaoks, kes väljaspool kooli ei ole kehaliselt aktiivne.

3. Televiisorit vaadatakse kõige rohkem 1 ja 2 tunnil päevas tüdrukute seas ja 5-7 tunnil poiste seas.

4. Rohkem kui 3 tundi päevas kasutab arvutit poisse oluliselt rohkem kui tüdrukuid.

5. Poisid kasutavad arvutit ja vaatavad televiisorit rohkem, kui on soovitatav, kuid siiski ei mõjutanud kehalist aktiivsust.

6. 16% elab peres, kus üks vanem on enda oma ja teine on uus vanem. 4% Eesti õpilastest on mõni muu vorm, näiteks elab koos vanavanematega või õe/vennaga.

7. Lastel, kellel on paremad suhted oma lähedastega, tarvitavad vähem alkoholi.

8. Nende ravimiseks kulub suurtes summasid rahasid.

9. Liigse soolatarbimisega peaks tegelema, sest sool käib meie igapäevaelu juurde.

10. Peale alkoholi mõju minnakse vihaseks ja hakatakse ka ennast vihkama.

11. Suitsetavate tubakatoodete liigid on sigaret, sigar, sigarillo ning suitsetamistubakas.

12. Patsiendid, kellel on süstoolne vererõhk on 180 mm Hg ja kõrgema südame isheemiatõbi leitakse 8 korda suurem risk kui inimestel, kellel on normaalne vererõhu tase.

.....  
.....

### Ülesanne 3

Paranda laused teadustöö keelele esitatavatest nõuetest lähtuvalt. Laused pärinevad üliõpilastöödest.

1. Lastel tihti esinevad seedetraktihäired, kõhuvalud, -puhitused või -kinnisus.  
.....
2. Nüüd hakkab mul nendest kahju, nähes teisi inimesi ja nende toimumisharjumusi.  
.....
3. Me valisime välja ühe uurimusliku artikli ja töötasime selle läbi, mis on seotud laste seedetraktihäiretega.  
.....
4. Lapsed vajavad individuaalset lähenemist, kellel on tõsisemaid probleeme.  
.....
5. Suhtumine märgatavalt halvenes 14aastastel, kellest vaid veerand otsustas hoiduda alkoholist.  
.....
6. Jalutuskäigud õues on kasuks nii emale kui lapsele ning aitavad energiat saada ja kulutamist tasakaalus hoida, soovitatavalt vähemalt kaks tundi päevas ja valgusajal.  
.....  
.....

### Ülesanne 4

Koosta antud osalausest korrektsed liitlause ja kasuta osalause sidumiseks vajalikke sidesõnu ja/või kirjavahemärke. Lause algussõnu ära muuda, aga ülejäänud osalause järjekorda ja sõnavorme võid vastavalt vajadusele muuta. Laused pärinevad Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli lõputöödest.

1. Nähes/ sellega seotud tundeavaldusi/ õpib seda tegema ka laps/ eriti nutmist/ vanemad ignoreerivad või alavääristavad valu/.
- .....  
.....

2.Tubakas/ kas inimene on kasutaja või mitte/ sõltumata sellest/ sotsiaalselt, majanduslikult, poliitiliselt ja tervise mõttes/ mõjutab kõiki inimesi mitmedimensiooniliselt/ eriti rõhutatakse selle mõju naistele/

.....  
.....

3.Soomes läbi viidud uuringus/ selgus/ 14% küsitluses osalenud õdedest olid igapäevasuitsetajad/ milles uuriti vahetustega ja päeval töötavaid õdesid/ 13% endised suitsetajad/

.....  
.....

4.Ema/ võib saada lapse/ kes on ülekaaluline ning kogeda ülekaalust tingitud probleeme/ kes võtab probleemideta kaalus juurde kas siis geneetiliste või dieedi iseärasuste tõttu.

.....  
.....

5.Teismelistele on vaja selgitada/ et nad võivad ignoreerida tervisliku toitumise põhimõtteid/ ei tähenda see/ kuigi nad võivad sobitada süstitava insuliini kogust söödud süsivesikutega/

.....  
.....

## REKTSIOON

**Rektsiooni** all mõistetakse seost, kus põhisõna määrab laiendi vormi. Mõnel juhul on õige rektsiooni valimisega raskusi. Abi saab ÕSist. Palju eksimusi on järgmiste sõnade rektsioonides:

adekvaatne (millega?)	hoolimatu (mille suhtes?	keskenduma (millele?)
aitama/abistama (keda?	kelle vastu?)	kohanema (millega?)
kellel mida teha?)	huvi (kelle/mille vastu?	kohustus (kelle/mille
allergiline (mille vastu?	mida teha? mille huvi?)	vastu?mida teha? mille
mille suhtes?)	huvi tundma (kelle/mille	kohustus?)
allkirjastama (mille?	vastu?)	kokkulepe (mille kohta?
mida?)	haigestuma (millesse?)	kellega, millega? kelle/mille
alates (mis ajast? millest?)	hakkama saama	vahel? mida teha? mille
analoogiline/analoogne/an	(millega?)	kokkulepe?)
aloogiliselt (millega?)	harjuma (kellega?	kokku leppima (kellega
aru saama (kellest?	millega?)	milles?)
millest?)	hoolima (kellest?	kontsentreeruma (kuhu?
arutlema (mida? mille	millest?)	kellegi kätte)
üle?)	hoolitsema (kelle eest?	käima (kus? mida
aus olema (kelle/mille	mille eest?)	tegemas?)
vastu?)	huvi tundma (kelle vastu?	käskima (keda? kellel
baseeruma (millel?)	mille vastu?)	mida teha?)
eelarvamus (mille suhtes?)	huvituma (kellest?	lahti saama (kellest?
eelistama (keda? mida?	millest?)	millest?)
kellele? millele?)	identne (millega?)	lisanduma (millele?)
eksima (millega? milles,	igatsema (kelle järele?	loobuma (millest? mida
kus?)	mille järele?)	tegemast?)
eksimus (milles? mille	imestama (mille üle?)	lugu pidama (kellest?
vastu? mille eksimus?)	immuunne (mille	millest?)
enamik (keda? mida?	suhtes/vastu?)	lähedane (millele?)
kellest? millest?) mille	info (mille kohta?)	maha kirjutama (kelle
enamik.	integreeruma (millega?	pealt? kust?)
erinema (kellest? millest?	millesse?)	muretsema (kelle pärast?
mille poolest?)	jätma (kuhu?)	mille pärast?)
ettekanne kelle/mille	jääma (kuhu?)	nõudlus (mille järele?)
kohta. ettekanne	kaasama (millesse?)	olema kade (kelle peale?
töötingimuste kohta.	kaasnema (millega?)	mille pärast?)
kellest, millest. ettekanne	kaasa elama (kellele?	olema kuulus (mille
töötingimustest.	millele?)	poolest?)
haigestuma (millesse?)	kaasuma (millele?)	olema pahane (kelle
hinnang (millele? mille	kahtlema (kelles? milles?)	peale?)
kohta?)	keelduma (millest? mida	olema rõõmus (kelle üle?
hoiak (mille suhtes? kelle	tegemast?)	mille üle?)
vastu?)		

olema tuntud (mille poolest?)	proportsionaalne (millega?)	suhtuma (kellesse kuidas?)
olema uhke (kelle üle? mille üle?)	põhinema (millel?)	teadlik olema (millest?)
olema opositsioonis (kellega?)	pöörduma (kelle poole? kuhu?)	teave (mille kohta? mille teave?)
olenema (millest?)	rahul olema (kellega? millega?)	teavitama (keda? millest?)
opositsioonis (kellega?)	rajanema (millel?)	toetuma (kellele? millele?)
osa võtma (millest?)	saama (kelleks? missuguseks?)	tuginema (kellele? millele?)
osalema (kus?)	sarnanema (millega?)	tutvuma (kellega? millega?)
panustama (millesse?)	soovitama (kellel? mida teha?)	tutvustama (kellele keda/mida?)
paralleelne (millega?)		vastanduma (millele?)
paranema (millest?)		vastavuses (millega?)

## Ülesanne 1

Paranda vead.

1. Mu essee jäi kirjutuslaua sahtlis. 2. Filoloogia tõus, millest me meenutame, jätkus veel mõnda aega. 3. Imestasin sinu käitumist. 4. Ühele aitab pinget maandada söömine, teisele kehakultuur. 5. Halastage mind! 6. Unustasin koti kohvikus. 7. Haigele õnnestus paar tundi magada. 8. Õde kaebas emale venna üle. 9. Mulle oli häbi seda kuulata. 10. Ta unustas oma probleemidest ja haigustest. 11. Inimene peab hoolitsema oma kehast. 12. Mulle see väga segab.

## Ülesanne 2

Kasuta sulgudes olevaid sõnu õiges vormis!

Keskendu palun oma sõnavõtus ..... (teadlaste arvamused). Toetusin oma ..... (varasemad kogemused). On immuunne ..... (sarlakid). Minu õde haigestus eelmisel nädalal ..... (gripp). Ma aitan ..... (sina) hea meelega. Milline on sinu hinnang ..... (uus seadus)? Ma aitan ..... (ema, koristama). Järeldustes tugineti ..... (vaatlusandmed). Ma eelistan ..... (tume šokolaad) ..... (piimašokolaad). Enamik ..... (väikesed lapsed). Enamik ..... (need juhud). Eksisin ..... (kuupäev).

Tundsin huvi ..... (teine töökoht). Hooldustöötaja hoolitseb oma ..... (kliendid). Probleemide korral tuleb pöörduda ..... (logopeed). Tal on kohustused ..... (oma perekond). Mulle tutvustati ..... (kodukord). Tutvusin ..... (kolleegid). Minu kohustus on ..... (palat) pesta. Mardil oli uue töö suhtes ..... (eelarvamus). Proovige ..... (mina) aru saada, ma üritan ..... (teie) aidata. Sõlmisime kokkuleppe tööjaotuse kohta. Juhataja tegi kokkuleppe ..... (oma talituse töötaja). Ärge jääge ..... (tund) hiljaks! Eksisin ..... (elukutse valik). Minu teadmised baseeruvad ..... (loetu). Küll oleks tore, kui meil õnnestuks oma ..... (halvad harjumused) lahti saada! Hoolimatu ..... (kaaslased). Keskendume nüüd ..... (reeglid). Eksimused ..... (õigekirjareeglid). Ta ei olnud ..... (teiste) aus. Ma olen ..... (rasked olud) harjunud. Kas te sooviksite osaleda ..... (esseekonkurss)? Võtsime osa ..... (ülelinnaline võistlus). Ta on allergiline ..... (apelsinimahl). Lugesin ajalehest ..... (teave majanduse olukord). Autismispektri häirega lapsed võivad olla kas üli- või alatundlikud ..... (mõni sensoorne stiimul).

### Ülesanne 3

Paranda vead, vajadusel lisa või muuda sõnu.

1. Teede- ja sideminister kirjutas eile firmaga ECD alla hoonestusõiguse lepingu.
2. Süütundega kaasuvad hirm ja pinge, see tekitab haavandeid.
3. Mis puutub analüütikute hinnanguid, siis me ei pea korrektseks neile omakorda hinnanguid anda.
4. Kui Pakritel oleks kas või Abrukaga lähedane loodus, võiks seal pisikest karja pidada.
5. Asi on kinni erakonnas ning näib, et seal otsustavad ainult kaks meest.
6. Baieri kelder pakub alates 3. jaanuar päevapraadi.
7. Loteriimark sarnaneb kujunduse poolest 25. novembril välja lastud jõulumargile.
8. Läbi aegade on ülikooliõpe põhinenud teadusuuringutele.
9. On tehtud uuring Eesti õpilaste seas alkoholi esmatarvitamises.



10. Allergilisele nohule kaasnes ka silmade kipitus.
11. Kaksikud ei ole alati teineteisele välimuselt identsed.
12. Lõpuks tehti otsus ka õppetoetuste osas.
13. Too tõend oma tervise suhtes!
14. Kõik on vastavuses seadusele.

#### **Ülesanne 4**

Paranda vead (üks lause on õige).

1. Siin saab olema uus elamurajoon.
2. Homme saab siin toimuma valitsusdelegatsiooni istung.
3. Ta on tegelemas spordiga.
4. Rannas hulbib lainete poolt edasi kantud paat.
5. Pirukas on teile vanaema poolt.
6. Dokument on alla kirjutatud direktori poolt.
7. Mitte Juhan läheb reisima, vaid Peeter.
8. Kass mitte surnud, vaid magab.
9. Tõlge on adekvaatne originaalile.
10. See juhtum on analoogiline eelmisele.
11. Võid arvestada kolme või nelja töömehega.
12. Kutsekõrgharidus baseerub keskharidusele.
13. Info tema lahkumisest firmast levis kiiresti.
14. Seadusloomele kaasatakse eksperte.
15. Seda oli kohe näha, et poisil on tunded tema suhtes.
16. See kõik on inimestes kinni.
17. On suurenenud nõudlus tarbekaupade järgi.
18. Eksitus põhineb arusaamatusele.
19. Kahtlase paki leidja teavitas leiust politseile.

## NUMBRITE KIRJUTAMINE

Tavalises tekstis kirjutatakse arvsõnad 1–10 sõnadega. Nt *Palatis on neli patsienti*. Nii on ka liitsõnade koosseisus. Nt *ühetoaline korter, nullpunkt, neljatärnihotell*. Arvu suurus ei ole siiski ainumäärav. Kui tekstis on palju arve või suuri ja väikesi arve lähestikku, siis kirjutatakse need kõik numbritena. Nt *Mari on töötanud 6 aastat algkoolis ja 19 aastat keskkoolis – kokku on tal 25 aastat pedagoogistana*. Kui on tegemist diplomitööga, kirjutatakse diplomitöö kokkuvõttes numbritena, mitu lehekülge töös on, mitu kirjandusallikat autor kasutas ja mitu lisa töös on. Nt *Diplomitöö 38 leheküljel, 60 kirjandusallikat, 3 lisa 3 leheküljel*.

Mõõtühikulühendite või -tähistega koos kirjutatakse arvud numbritena: *Toa pikkus on 4 m, laius 3 m ja kõrgus 2 m*. Ka protsendi- ja paragrahvimärki kasutatakse ainult koos numbritena kirjutatud arvudega: *9%, rasvaprotsent, käesolevas paragrahvis, § 5 ~ 5. §, §-d 6–9 ~ 6.–9. §, §-des 16 ja 18 ~ 16. ja 18. §-s*. Harilikult pannakse paragrahvimärk ette ja number järel: *§ 61* – loetakse põhiarvuna.

Ümmargused arvud 100, 1000 jms kirjutatakse sõnadega harilikult siis, kui ei toonitata täpselt arvu. Nt *Uuringus osales umbes sada inimest*. Ümmargused arvud kirjutatakse numbritena, kui toonitatakse arvu täpsust. Nt *Ankeedile vastas 100 katseisikut*.

NB! Mõttetu on kasutada arvu kirjutamisel sõna *tuhatus* või selle lühendit *tuh.* Kirjutada tuleb *7000*, mitte *7 tuhat* või *7 tuh.* Suuremate arvude puhul kasutame sõnu *miljon*, *miljard* ja nende lühendeid *5 mln* ehk *5 miljonit* ehk *5 000 000*, *5 mld* ehk *5 miljardit* ehk *5 000 000 000*.

### a. Sõnavahede jätmine

Arvu ja mõõtühiku või selle lühendi või tähise vahel on üks tähekoht vahet: *45 krooni, 45 kr, 16 protsenti, 250 kW*. Erandiks on protsendi, kraadi, nurgaminuti ja -sekundi tähistete kokkukirjutamine: *16%, 4° sooja, 39° palavikku, nurk A on 56°*. Lahku kirjutame aga *keskmine temperatuur –6 °C* (Celsiuse kraadi), *+57 °F* (Fahrenheiti kraadi).

Arv ja temale järgnev mõõtühiku lühend või tähis tuleks paigutada samale reale: *Senised kulutused on 2 678 850 kr. Kulutused on suurenenud 4%.*

Kui arvule järgnev mõõtühiku lühend või tähis ei mahu arvuga samale reale, siis tuleks mõõtühiku nimetus järgmise rea alguses sõnaga välja kirjutada:

*Kulutused on suurenenud 4 protsenti.*

## **b. Numbrite rühmitamine arvus**

Viie- ja suuremanumbrilistes arvudes jagatakse numbrid harilikult kolme numbri kaupa rühmadesse lõpust (ühelistest) alates: 6 748 422 krooni.

Rühmitusmärgiks on tühik, mitte punkt (eriti eksitav on Ameerikast leviv koma). Ainult siis, kui on oht, et tühik võidakse täita numbriga (nt tšekil või vekslil), võib eraldusmärgina kasutada punkti.

Objektinumbreid ei rühmitata kooditähistes ja kümnendmurdudes: isikukood 44204280253, pangakonto 11024846781, ettevõtja registrikood 10223787. Sihtnumber kirjutatakse tähti ja numbreid rühmitamata: 10920 Tallinn.

## **c. Arvude paigutamine tekstis**

Numbritega kirjutatud arvud ei tohiks tekstis sattuda kõrvuti: *Kooliõpilaste uuringute põhjal arvatakse, et 14–16aastastest tüdrukutest põeb anoreksiat ligikaudu üks 150-st. (Mitte: Kooliõpilaste uuringute põhjal arvatakse, et ligikaudu üks 150 14–16aastastest tüdrukutest põeb anoreksiat).*

Loetletavad arvud tuleb eraldada komaga nagu mis tahes muud loetelu liikmed: 100, 150, 200, 250, 300. Kümnendmurde sisaldavates loeteludes kasutatakse semikoolonit. Matemaatika ja statistika tekstis on tavaks arvuridadest kirjavahemärgid ka ära jätta.

Lauset võib alustada ka numbritega, kui tekst seda nõuab: *50% söömishäiretega rasedate rasedustest kulgeb tüsistusteta. 44% naistest jälgib oma söömist kaalu langetamise eesmärgil.*

Kui tekstis kasutatakse jaotiste numbertähistust, siis ei tohiks jaotise esimene lause alata numbritega. Nt ei sobi: *3.12. 2008. aastal ..* (kus 3.12 on jaotise tähis).

Tekstist arusaamist segab ka see, kui üks lause lõpeb ja teine algab numbriga. Emmas-kummas lauses tuleks muuta sõnade järjekorda: *Haiglatest osales uuringus 1116. 913-s toimus 17 000 eksimust.* asemel tuleks kirjutada *Uuringus osales 1116 haiglat, millest 913-s toimus 17 000 eksimust.*

## **d. Põhi- ja järgarvude kirjutamine**

**Põhiarvud** kirjutatakse araabia numbritega: *9 kuud, punktis 2 ehk p-s 2, aastal 1930, aastail 1945–1953, 15 kr ehk 15 krooni.*

**Järgarvud** kirjutatakse araabia numbritega, mille järel on punkt, või Rooma numbritega: *14. kohal, 50. sünnipäev, Eesti Vabariigi 90. aastapäev, 1930. aastad, 1905.–1907. aasta revolutsioon.*

Täpsustav täht järgneb ilma sõnavaheta: *Olevi 26a, näide 32c, 6.a klass ehk VIa klass.*

Punkt saab olla ka Rooma numbrite järel, kus ta annab tähenduse 'esiteks, teiseks, kolmandaks ..':

*I. Ehitusuuringud*

*II. Krundi eraldamine*

*III. Kaevetööd*

#### **e. Rooma numbrid**

1. – I; 2. – II; 3. – III; 4. – IV; 5. – V; 6. – VI; 7. – VII; 8. – VIII; 9. – IX; 10. – X; 11. – XI; 12. – XII; 13. – XIII; 14. – XIV; 15. – XV; 16. – XVI; 17. – XVII; 18. – XVIII; 19. – XIX; 20. – XX; 30. – XXX; 40. – XL; 50. – L; 60. – LX; 70. – LXX; 80. – LXXX; 90. – XC; 100. – C; 200. – CC; 300. – CCC; 400. – CD; 500. – D; 600. – DC; 700. – DCC; 800. – DCCC; 900. – CM; 1000. – M; 1500. – MD; 1800. – MDCCC; 1900. – MCM.

Rooma numbrite kirjutamiseks kasutatakse seitset tähte: I, V, X, L, C (ld *centum*), D, M (ld *mille*).

*1997. aastal – a. D. ~ anno Domini MCMXCVII; 2008. aastal – a. D. MMVIII*

#### **f. Käände näitamine üksikult seisva arvsõna puhul**

Numbritega kirjutatud käänevormilise **põhiarvsõna** käändetunnuse saab lisada alates osastavast:

*28t 28sse 28-le 28ks 28ta 28s 28-l 28ni 28ga 28st 28-lt 28na*

Käändetunnuse võib lisada sidekriipsuga või kokkukirjutatuna ilma sidekriipsuta.

Väliskohakäänete tunnused *-le, -l, -lt* tuleks alati kirjutada sidekriipsuga, sest *l* on kirjapildilt liiga lähedane numbriga *1*: *21-le, 428-l* (mitte: *21le, 428l*).

Näiteid: *96st* (ehk *96-st*) *lahkus 19. Hääletusprotsent on kasvanud 61ni (61-ni). 15-lt on arvamused saamata.*

**Araabia** numbritega kirjutatud käänevormilise **järgarvsõna** liite ja käändetunnuse lisamist võib tarvis minna alates ainsuse omastavast ja kõigis mitmuse käändeis:

*28nda 28ndat 28ndasse 28ndas 28ndale 28ndal 28ndani 28ndaga*

*1930ndad (vrd 1930. aastad) 1930ndate 1930ndaid 1930ndatesse ehk 1930ndaisse*

Käände või mitmuse tunnus koos *nda-* või *se-*liitega (nimetava *s-* või *ne-*liidet vaevalt küll on tarvis) lisatakse tüvega kokkukirjutatuna. Muidugi pole ka sidekriipsu kasutamine viga: *28-ndani, 1930-ndaid, 31-sele*. Nt *1960ndail ja järgnevail aastakümneil. 1960ndatel ja järgnevatel kümnenditel*.

Samal viisil tuleks toimida ka **murdarvu** *ndik-*liitega ja käände või mitmuse tunnusega:

*24ndiku ~ 24-ndiku 24ndikku ~ 24-ndikku 24ndikusse ~ 24-ndikusse 24ndikud ~ 24-ndikud*

Enamasti aga piisab murdarvude käänamisel käändetunnusest: *1/5st* (või *1/5-st*) *ei jätkunud. 2/3ga* (~ *2/3-ga*) *ei saa alustada. 3/24ta* (~ *3/24-ta*).

**Rooma** numbritega kirjutatud käändevormilise **järgarvsõna** käände või mitmuse tunnuse võib lisada sidekriipsu abil või ilma selleta alates ainsuse osastavast: *III-t, III-sse, III-s, III-st* (*IIIsse, IIIs, IIIst*), *III-le .. III-d, III-te ..* (~ *III-d, III-te ..*).

Nt *küsitleti XI klassides ja testiti X-tes ~ Xtes ning XI-tes ~ XItes*.

#### **g. Käände näitamine sõnaühendis oleva arvsõna puhul**

Kui **põhiarvsõna on nimetavas**, siis seda laiendav nimisõna on osastavas: *15 kuud, 27 lehekülge, 11 km* (= kilomeetrit), *5%* (= protsenti).

**Põhiarvsõna ülejäänud käänete ja järgarvsõna kõigi käänete** puhul langeb arvsõna ja nimisõna kääne kokku: *16* (= kuueteistkümnes) *peatükis*, *16.* (= kuueteistkümnendas) *peatükis* – mõlemad sõnaühendi liikmed on seesütlevas.

Seepärast: **sõnaühendis selgub kääne nimisõnast ja arvsõna käänet ei ole vaja osutada**.

Põhiarvsõnade näiteid:

*Käsilehed tuleb paljundada 42 kuulaja jaoks (ehk 42 kuulajale). Kutsutud 210 inimesest tulid pooled.*

Järgarvsõnade näiteid:

*7. aprillil 1994. aastal, 8. kohale, Võru maantee 16. kilomeetril, enne 1. maid, V peatükist, 8.b ehk VIIIb klassis.*

**Kuupäeva** kirjutamise võimalusi:

*20. aprillil 1994. a*

*2. märtsil 2005. a*

*20. aprill 1994*

2. märts 2005  
20. IV 1994  
2. III 2005  
20.04.1994  
02.03.2005  
20.4.94  
2.3.2005  
12.3.–20.3.2005  
21.05–23.05

Rahvusvahelise standardiga ettenähtud viisidest on meil eelistatav 1994-04-20, 2000-03-02

**Ajavahemiku** väljendamisel algus- ja lõpukuupäevaga on järgmised võimalused:

*Turniir toimub 16.–26. mail.*

*Turniir toimub ~ kestab 16.–26. maini.*

*Turniir toimub ~ kestab 16. kuni 26. maini.*

*Turniir toimub 16. ja 17. mail.*

**Aastaarvude** kirjutamise võimalusi:

*1994. aastal*

*1994. a*

*aastal 1994*

*aastail 1994–1997, 1994–97*

*aastad 1908–1918, 1908–18*

*Johannes Aavik (1880–1973)*

*1920.–1930. aastad*

*1920ndail*

*1920. aastail (vrd sõnaga XX sajandi kahekümnendail aastail)*

*1905.–1907. a sündmused, sündmused aastail 1905–1907*

*1994.–95. õa, 1994.–95. õa, 1994/95. õa*

(Kirjutusviis '94 on väljapoole õigekeelsust jääv kujundustava.)

## Ülesanne 1

Loe numbrid õigesti. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli lõputöödest.

1. Lõputöö 32 leheküljel, 54 kirjandusallikat, 5 lisa 5 leheküljel. 2. Erinevates riikides põeb pollinoosi 0,2–39% elanikkonnast. 3. Pollinoosi põeb 10% lastest ja 20–30% täiskasvanuealistest. 4. Kuni 3aastased lapsed põevad pollinoosi väga harva, kuni 14aastastest põevad sagedamini poisid, 15–50aastaste hulgas on haigestumine suurem naistel. 5. Eestis korraldati ISAAC (*International study of asthma and allergies in childhood*) andmetel aastatel 1993–1994, 1996–1997 ja 2001–2002 laste hulgas astma- ja allergiauuring. 6. 8%-l pollinoosi põdenutest esineb silmade vesisus, kipitus ja sügelus, 85%-l esineb nii nina kui ka silmade kaebusi ja 6,7%-l esineb ainult nasaalseid probleeme. 7. Laps on Eesti Vabariigi Põhiseaduse kohaselt alla 18aastane isik. 8. Leger jt viisid 2006. aastal läbi uuringu, milles osales 591 viimase aasta jooksul pollinoosi põdenud patsienti. 9. Pollinoosi põdevatel patsientidel olid 41,6%-l raskused uinumisega, 62,2%-l olid unehäired ja 58,5% kaebasid unetust. 10. Kliinilise immuunteraapia efekt saavutatakse pärast 3–5 ravikuuri, samas võib nimetatud efekt ilmned ka juba pärast esimest ravikuuri. 11. Kursusetöö kirjutatakse 3. kursusel.

## Ülesanne 2

Vajadusel paranda vead.

23.aprill 2007.

2003-2005. aastal

aastatel 2003-2005

aastatel 2003-2005. a

2016-2017 aastal

2003/04 õppeaastal viidi läbi uurimus...

1990-aastail

1990ndail

01. 05. 2010

Uurimus on kirjutatud '98 aastal.

Kuupäev “.28“Mai 2010 a.

## Ülesanne 3

Paranda vead. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli lõputöödest.

Töös kasutati 1998.-st aastast pärinevat ravimvigade klassifikatsiooni. Taanis 2006. aastal läbi viidud uuringus selgus, et 150 ravimdoosi 412 (36%) anti patsiendile ilma patsiendi isikut eelnevalt kindlaks tegemata. Inglismaal 2006–2008 aastal toimunud uuringus osales 185 haiglat ja nendes teatati 509-st juhtumist, mis olid seotud informatsiooni edastamisega. Jaapanis küsitleti anonüümselt 4407 õde, et teada saada, kuidas on omavahel seotud magamisharjumused ja vigade teke töös. Testi sooritanutest ei olnud 68 üliõpilast võimelised vastama 75% küsimustest. Uuringu tulemusel selgus, et 328-st veast 259 mõjutasid patsiendi seisundit, vigade üldarvust moodustasid 60% valed ravimdoosid ja 11,6% valed ajal võetud ravim. 913-s haiglas toimus umbes 17000 eksimust, mis põhjustasid patsiendi kahjustuse, kauemaks haiglasse jäämise või surma. Ravimi valed ajal manustamise juhtumite arv tõusis kirurgiaosakonnas 22%lt 33%le, intensiivraviosakonnas 6%lt 14%le. USA-s Pennsylvanias aastatel 2004-2006. läbi viidud uuringus selgus, et umbkaudu 25% hiljuti tööle asunud õdedest esines puudujääke kriitilises mõtlemises, probleemide tuvastamisel ja dokumentatsiooni täitmisel. Lutipudelipiima saavast 656-st lapsest anti 33,7 %-le pudel enne lõunauinakut ja 56 %-le enne õist magamist. 2005/2006 aastal oli vesipiibu kunagi suitsetanute osakaal poiste seas 38,6% ja tüdrukute seas 25,5%. Info saatke meile 05. märtsiks ülaltoodud aadressil. Küsitlustes osales 15 000 – 25 000 informanti.

Vähemalt 50% õppejõududest peab olema erialane teaduskraad. Uuritavatel, kes tarvitasid tugeva toimega kanepit igapäevaselt ilmnis psühhoos keskmiselt 24,6. aastasel. Nad uurisid 410. tuh inimest, kel esimest korda esines psühhoos, jagades uuritavad soo, kanepi tarvitamise harjumuste ja esimese psühhoosi avaldumise vanuse järgi gruppidesse. Kolmekümne kuuel tervel naisel vanuses 40- nd kuni 70- nd tehti uuring, millest selgus, et 50% osalejatest olid

tekinud terviseprobleemid viimase 2 aasta jooksul. Uuringus osales 22 5693 3-19 aastased noored. Liikmesriigid on kokku leppinud eesmärgiga vähendada keskmise elanikkonna soolatarbimist 2025- aastaks vähemalt 30% -ti. Sari on 4-as osas.



## LÜHENDAMINE

Lühendit on mõtet kasutada siis, kui see tõepoolest lühendab sõna.

See on ka üks lühendamise põhireeglitest. Lühendid ei sobi pidulikku või tippametlikku teksti. Ka ilukirjanduses tuleks lühendamist vältida.

Omavalgustel on lühend tekstis sagedaste sõnade lühendamiseks või ka ruumi säästmiseks (nt tabelites).

Oluline on, et lühend oleks lugejale arusaadav ning üheselt mõistetav.

### Lühendite liigid

1. Üldkasutatavad – kasutatakse kõigi poolt; arusaadavuse huvides on neil kokkuleppeline kuju (vt T.Erelt, Eesti ortograafia – üldkasutatavate lühendite nimestik).  
Nt lp – lugupeetud, jne – ja nii edasi, nt – näiteks, vt – vaata
2. Kindlaksmääratud – kasutatakse mingi konkreetse teose, kirjutise vm teksti puhul; sisu avatakse selles tekstis või nimestikus teksti järel.  
Nt TA – Teaduste Akadeemia, it – itaalia keel(es), ld – ladina keel(es)

### Lühendusviisid

1. Algustähtlühend – ainult sõna algustäht: a – aasta, s – sekund, R – reede
2. Katkendlühend – tähed sõna algusest kuni esimese täishäälikuni, viimane väljaarvatud: tr – trükk, pr – proua, kr – kreeka
3. Valiktähtlühend – sõna (või väljendit) kõige paremini iseloomustavad tähed: nt – näiteks, vt – vaata, AS – aktsiaselts

Suurtähtlühendis kirjavahemärke ei tarvitata. KK – Keel ja Kirjandus, LAV – Lõuna-Aafrika Vabariik.

Erandiks on eesnimed: J.V. Veski, T-R.Viitso.

Liitsõnade puhul tuleb meeles pidada, et kui liitsõnas endas on juba sidekriips, säilib see ka lühendis: n-ö – nii-öelda.

**Üldtuntud eestikeelsetes lühendites pole punkt enam vajalik** (vt – vaata, lk – lehekülg, kl – klass),

Punkti kasutame siis, kui punktita lühend takistab tekstist arusaamist (k.a – käesoleval aastal, e.m.a – enne meie ajaarvamist).

Punktita lühendamise kehtib ainult eesti keele kohta, võõrkeelsete lühendite puhul tuleb järgida vastava keele tava.

Nt ladinakeelsed lühendid: P.S. – *post scriptum*, N.B. – *nota bene*.

Sidekriipsu kasutame juhul, kui liitsõna esimene osa on lühend (S-Jaani, jrk-number).

Lühendites leidub nii suur- kui väiketäht. Mõnikord esineb sama lühend nii suurtähelisel kui ka väiketähelisel kujul, sageli on neil sel juhul ka eri tähendused.

Nt *ib* – *ibidem* (la) – samas kohas; IB – inclusion body – inklusioonkeha.

Erialalühendite tarvitus ei kuulu eesti keele üldortograafia alla. Ühe eriala raames mingiks kindlaks otstarbeks moodustatud lühendeid nimetatakse tähtsümboliteks.

Nt sin, cm, lim, V, log, ha.

Sõnana väljaloetavaid suurtähtlühendeid võidakse käsitada sõnana ning kirjutada väiketähtedega: AIDS – aids; UFO – ufo.

Sellised lühendid on nagu tavalised sõnad ning neid kirjutatakse ja käänatakse nagu teisi sama tüüpi sõnu: aids, aidsi, aidsihaige, ufo, ufodega.

Oluline on meeles pidada, et ühes konkreetses väljaandes, tekstis vm oleksid lühendid esitatud ühtede ja samade põhimõtete alusel.

Väiketähtlühendeid (harva ka suurtähtlühendeid) loetakse nende taga peituvate sõnadena:

skp – selle kuu päeval, nt – näiteks, AS – aktsiaselts.

Suurtähtlühendeid loetakse kas tähekaupa veerides: BNS – bee-enn-ess, APN – aa-pee-enn või kokku sõnana: NATO – nato, FIAT – fiat.

Eesti keele normi kohaselt loetakse ka NHL – enn-haa-ell, OECD – oo-ee-tsee-dee.

Erandlikult loetakse lähtekeelepäraselt väga üksikuid võõrlühendeid: BBC – bii-bii-sii, FBJ – eff-bii-ai.

Lühendite käänamisel (vajaduse korral) lisatakse käändelõpud ja mitmuse tunnused sidekriipsuga (a-il, lk-l, nr-te).

Suurtähelisele lühendile võib käändelõpud lisada nii sidekriipsuga kui ka kokku kirjutades: FIElik või FIE-lik). Kui lühendit käsitatakse sõnana, ei erine selle muutmine teiste sõnade omast: aidsi levik, nägi ufot.

Lühendi seletusel kasutatakse eesti keele korral püstkirja, võõrkeelte korral aga kaldkirja.

Enamasti on ka ladinakeelsed lühendid kaldkirjas – neid käsitatakse tsitaatidena:

*s.a.* – *sine anno*, *id.* – *idem*, *P.S.* – *post scriptum*.

Alljärgnevalt on toodud üldkasutatavad lühendid.

*a* – aasta

*aj* – ajutine

*ak* – arvelduskonto

*apr* – aprill

*AS* – aktsiaselts

*aug* – august

*ai* – ametiühing

*dets* – detsember

*dl* – dessertlusikatäis

*dots* – dotsent

*dr* – doktor

*e* – ehk

*E* – esmaspäev  
*eKr* – enne Kristuse sündi  
*EL* – Euroopa Liit  
*e.m.a* – enne meie  
 ajaarvamist  
*end* – endine  
*FIE* – füüsilisest isikust  
 ettevõtja  
*hr* – härra  
*hrl* – harilikult  
*ik* – isikukood  
*ins* – insener  
*IT* – infotehnoloogia  
*j* – jõgi; jagu  
*j.a* – juures asuv  
*jaan* – jaanuar  
*jj* – ja järgmine, -sed  
*jm* – ja muu(d); ja mujal  
*jms* – ja muud sellised, ja  
 muud seesugust  
*jmt* – ja mitmed teised, ja  
 mõned teised  
*jn* – joonis  
*jne* – ja nii edasi  
*jpt* – ja paljud teised  
*jr* – juunior, *junior*  
*jrk* – järjekord,  
 järjekorranumber  
*jsk* – jaoskond  
*jt* – ja teised  
*juh* – juhataja  
*jun* – juunior, *junior*  
*jv* – järv  
*k* – küla; keel; kell;  
 kopikas  
*K* – kolmapäev  
*k.a* – käesoleval aastal;  
 kaasa arvatud  
*kd* – köide  
*kk* – keskkool; käskkiri  
*kl* – klass; klaas,  
 klaasitäis; kell  
*km* – käibemaks;  
 kilomeeter  
*knd* – kandidaat  
*kod* – kodanik  
*kpl* – kauplus  
*kr* – kroon  
*kt* – kohusetäitja  
 *– kvartal*

*KÜ* – korteriühistu  
*l* – leht; loe; linn; laht;  
 liiter  
*L* – laupäev  
*lg* – lõige  
*lj* – linnajagu  
*lk* – lehekülg  
*LK* – looduskaitse all  
*lm* – liidumaa  
*lo* – linnaosa  
*lp* – lugupeetud  
*lüh* – lühend; lühemalt  
*m* – meri; mägi; meeter  
*M* – meestele  
*mag* – magister  
*m.a.j* – meie ajaarvamise  
 järgi  
*min* – minut  
*mk* – maakond  
*mld* – miljard  
*mln* – miljon  
*mnt* – maantee  
*mob* – mobiiltelefon  
 (liitsõna esiosana *m*-, *nt*  
*m-makse*)  
*ms* – muuseas, muide  
*MTÜ* –  
 mittetulundusühing  
*n* – neiu (preili)  
*N* – neljapäev; naistele  
*nim* – nimeline  
*nn* – niinimetatud  
*nov* – november  
*nr* – number  
*nt* – näiteks  
*n-ö* – nii-öelda  
*okt* – oktoober  
*osk* – osakond  
*OÜ* – osühing  
*p* – punkt; päev  
*P* – pühapäev  
*pa* – poolaasta  
*pk* – postkast  
*pKr* – pärast Kristuse  
 sündi  
*pms* – peamiselt  
*p.o* – peab olema  
*pr* – proua  
*prl* – preili  
*prof* – professor

*ps* – poolsaar  
*pst* – puistee  
*ptk* – peatükk  
*R* – reede  
*RE* – riigiettevõtte  
*reg-nr* –  
 registreerimisnumber  
*rg-kood* – registrikood  
 (registrisse kandmisel)  
*rk, rmtk* – raamatukogu  
*rkl* – riigikoguliige  
*rtj* – raudteejaam  
*s* – sekund; sajand; saar;  
 sent  
*SA* – sihtasutus  
*s.a* – sel aastal  
*saj* – sajand  
*sealh, sh* – sealhulgas  
*sen* – senior, *senior*  
*sept* – september  
*skp* – selle kuu päeval  
*sl, spl* – supilusikatäis  
*sm* – seltsimees  
*s.o* – see on  
*st, s.t* – see tähendab  
*stj* – saatja  
*surm, srm* – surnud, †  
*sü* – säilitusüksus, säilik;  
 söötühik  
*sünd, snd* – sündinud, \*  
*t* – tund (rahv-vah  
 süsteemis *h*); tonn; talu;  
 tänav  
*T* – teispäev  
*tehn* – tehnika; tehniline  
*tel* – telefon  
*tk* – tükk(i)  
*tl* – teelusikatäis  
*tlk* – tõlkija; tõlkinud  
*Tln* – Tallinn  
*tn* – tänav  
*tr* – trükk  
*Trt* – Tartu  
*tv, TV* – televisioon  
*u* – umbes  
*ukj* – uue, Gregoriuse  
 kalendri järgi  
*UÜ* – usaldusühing  
*v* – või; veerg; vihik, vihk;  
 väin; vald

*v.a* – välja arvatud; väga  
austatud  
*VE* – väikeettevõtte  
*veebr* – veebruar  
*vkj* – vana, Juliuse  
kalendri järgi

*vm* – või muu(d)  
*vms* – või muud sellist,  
või muu seesugune  
*vrđ* – võrdle  
*vt* – vaata  
*õa* – õppeaasta

*õp* – õpetaja  
*õpil* – õpilane  
*ÄÜ* – äriühing  
*ÜE* – ühissettevõtte

## **NB!**

*EEK* sobib ainult rahvusvahelises äris ja panganduses. Eestis kasutame *kr*  
Euroopa Liidu rahaühik on euro, mille tähis on €. Kolmetäheline lühend EUR kuulub ainult  
rahvusvahelisse ärisse ja pangandusse.

## **Ülesanne 1**

Vali lühendile sobiv tähendus.

*romaan, maakond, number, küla, ja muu selline, nimeline, peamiselt, näiteks, organisatsioon,  
lehekülg, endine, raudtee, lühend, muuseas, maantee, kapitalism, sündinud, sidejaoskond,  
perekond, sajand, niinimetatud*

lüh.....	ms.....
sjk.....	nt.....
jms.....	org.....
s.....	nim.....
rdt.....	mnt.....
rom.....	nn.....
lk.....	kapit.....
k.....	pms.....
saj.....	end.....
nr.....	mk.....
prk.....	

## **Ülesanne 2**

Nimeta üldkasutatavaid lühendeid, millel on mitu tähendust.

## SÕNADE KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE

	KOKKU	LAHKU
NIMISÕNA+ NIMISÕNA	<p>1. Ainsuse nimetavas või lühitüveline nimisõna, nt <i>esmatasandi õendus, nahkmööbel, inimrühm, naisarst, haigussümpoom.</i></p> <p>2. Ains om, kui väljendab liiki, laadi, nt <i>röntgenikabinet, nahahai-gus, südamearst, infoleht.</i></p> <p>3. Hulka ja kogu väljendavad ühendid, nt <i>saiapäts, veeklaas.</i></p> <p>4. Mitmusliku sisuga ains om, nt <i>tikutoos, raamatukapp.</i></p> <p>5. Kolm või enam tüve, nt <i>küünarluuarter, külmaveekahjustus, pisarakotipõletik.</i></p> <p>6. Kindlaks kujunenud ühendid mitmuse omastavas, nt <i>naistearst, naistenõuandla, lasteaed, vanadekodu.</i></p> <p>7. Täiend laiendab kogu järgnevat ühendit, nt <i>meie pereliikmed, märjad vatipadjad.</i></p>	<p>1. Ains om vastab küsimusele kelle? mille? nt <i>õpiku autor.</i></p> <p>2. Tavaliselt mitm om, nt <i>sisehaiguste kliinik, kurttummade kool, pupillide ahenemine.</i></p> <p>3. Täiend laiendab täiendit, nt <i>meie pere liikmed, märja vati padjad.</i></p>
OMADUS-, ARV,- ASESÕNA VÕI MUUTUMATU SÕNA + NIMISÕNA	<p>1. Kui väljendab omaette mõistet, nt <i>vanaema, noormees, üksmeel.</i></p> <p>2. Lühenenud tüvega, nt <i>esmaabi.</i></p>	<p>1. Tavaliselt, nt <i>suur maja, kolm nurka, omal ajal, sel määral.</i></p> <p>2. Väiketähelised kohanimelised täiendid, nt <i>eesti keel, läti rahvas, vene muusika, ungari kirjandus.</i></p>
KÄÄND- VÕI MÄÄRSÕNA + OMADUSSÕNA	<p>1. Kindel omaette mõiste, nt <i>peegelsile, verevaene, sõnakehv.</i></p> <p>2. Teatud tüved, nt eht-, puht-, liht-, ime-, puru-, püsti-, uhi-, võhi, üli-, eba-, ala-, vaeg-, pool-, -ohtu, -võitu, -verd, -karva, -värvi. Nt <i>imeilus, uhiuus, ülivõimas.</i></p> <p>3. <i>Ne-</i> ja <i>line-</i> lõpuline omadussõna, nt <i>antibakteriaalne, operatsioonijärgne, õhukeseseinaline,</i></p> <p>4. Nimi, tsitaatsõna, täht, täheühend liidetakse <i>ne-</i> või <i>line-</i> omadussõnaga sidekriipsuga, nt <i>T-kujuline, lik-liiteline, NATO-</i></p>	<p>1. Määrsõnalised tüved, nt <i>põhjatü sügav, kole külm, tohutu suur.</i></p> <p>2. Kui <i>ne-</i> ja <i>line-</i> omadussõnal on täiend, nt <i>raske operatsiooni järgne,</i></p> <p>3. Mitmesõnaline nimi <i>ne-</i> või <i>line</i> omadussõnast, nt <i>Jakob Hurda nimeline</i></p>

	<i>väline.</i> 5. SIDEKRIIPSUGA, kui esimene sõna on nimetavas ja teine alaltütlevas käändes, nt <i>aeg-ajalt, päev-päevalt</i>	
ARVSÕNAD	<i>-teist, -kümmed, -sada</i>	<i>ühelised, tuhanded, miljonid</i>
TEGUSÕNAD	1. Liittegusõnad, nt <i>abielluma, heakorrastama, kooskõlastama.</i> 2. Ühend- ja väljendtegusõnadest moodustatud käänd- ja määrsõnade osad, nt <i>väljaütlemine, allakirjutamine, vastuvõtja, silmapaistev.</i>	1. Ühend- ja väljendtegusõnad, nt <i>vette kukkuma, alla tulema, ette võtma.</i>
MUUTUMATUD SÕNAD – MÄÄRSÕNAD	1. Kindlad ühendid, nt <i>aegamööda, igatahes, sedamaid, siinpool.</i>	1. Tavaliselt, nt <i>väga hea, tohutu suur, sama vähe.</i>
MUUTUMATUD SÕNAD – KAASSÕNAD	2. Sõltub sõnast, nt sõna „pool“ kirjutatakse käändsõnast lahku, aga määrsõnaga kokku, nt <i>metsa pool, aga sealpool</i> ; sõna „kombel“ kirjutatakse käändsõnast lahku, aga eritähenduslikud väljendid kokku, nt <i>inimese kombel, aga imekombel</i> ; sõnad „moodi“ ja „viisi“ kirjutatakse käändsõna omastavast lahku, aga eritähenduslikud kokku, nt <i>minu moodi, aga vanamoodi</i> ; sõna „pidi“ käändsõnast harilikult lahku, aga eritähenduslikud väljendid kokku, nt <i>teed pidi, aga ninapidi</i> ; käändsõnast kirjutatakse lahku sõnad „teel“, „korral ja puhul“, „pealt“, „peale“ <i>kirja teel; tarbe korral; käigu pealt, aga kõigepealt.</i>	

## Ülesanne 1

Paranda vead.

- Oma põhi õigusi ja kohustusi teab töö turule tulija harva.
- Uue töölepinguseaduse järgi on see lisasumma tulumaksu vaba, aga samas tuleb töötuskindlustus maksu tõsta.
- Kõneldi vajadusest kaitsepolitsei ametit tõsiselt reformida.
- Ka muinsuskaitsejuht Boris Dubovik tõmbas pilvelõhkujale kriipsu peale ja nõustus arendus projekti kaasama ainult mõne usaldusväärse parteiliikme.
- Kui soovid internetiteel kas või näiteks selle konverentsi T-särgi osta, tuleb ülekande tarbeks ikkagi oma panga IBAN-koodi teada.
- Finants- ja administratsioonijuhi ametikohustuste hulka kuulub juhtimisarvestus, riski juhtimine, ettevõtte finantsanalüüs ja IT-osakonna juhtimine.
- Eesmärgi saavutamiseks on läbi töötatud eesti, inglise ja rootsi keelseid erialaseid teadusartikleid, raamatuid, dokumente.
- Tegevusterapeudid, kes kasutavad loomi teraapias, võivad saavutada mitmeid füsioloogilisi ja psühho sotsiaalseid efekte: vererõhu alanemine hüpertoonia haigetel, südame löögisageduse ja

lihasjäikuse vähenemine, suurem ellujäämis võimalus peale elushoidvate aparaatide välja lülitamist, ärevuse taandumine psühhootilistel ja tujuhäiretega patsientidel/klientidel.

9. Soovitada võib kiudaine rikkaid puu- ja kõõgivilju, mis suurendavad seedetrakti aktiivsust, raua ja mineraalide imendumist ning vähendavad kõhukinnisust.

10. Ilu kirjandus teoste inglise keelsed variandid on tihti peale odavamad eesti keelde tõlgitustest.

11. Mobiil telefonidki on läbi elanud üle mineku suuliselt kirjalikule (tekst sõnumid) ja see järel pilt kommunikatsioonile.

12. Toor toidu fännidest laste vanemad käisid laste aia majandus juhile peale nagu uni, et pudru vilja ei tohiks keetmisega tappa –aitab leotamisest küll.

## **Ülesanne 2**

Ühenda kokkukirjutatavad sõnad.

Täna peab loengut tuntud tipp psühholoog. Ida Tallinna Kesk haigla missiooniks on inim keskset arsti ja õendus abi pakkudes aidata kaasa sotsiaalse kindlus tunde suurendamisele ühiskonnas. Meie missiooni toetavad pika ajalised traditsioonid tervis hoiu asutusena, töötajate kogemused ning avatus ja julgus uuendustega kaasas käia. OÜ Silmake on üks esimesi era silma arsti kabinette Eestis. Silma arstide vastu võtt toimub kesk linnas Tallinna Äri keskuse esimesel korrusel viie minutilise jalutus käigu kaugusel nii sadamast kui ka Viru keskusest. Kontakt läätsed on ühe päevased, kuu ajalised või poole aastased. Tervis hoiu asutused pole siiani e tervise süsteemiga liitunud ja tegelik andme vahetus pole alanud – selgus rahvus vahelise audiitor firma Ernest&Young poolt korraldatud e tervise süsteemi auditi tulemustest. Sagedasemateks verega levivateks nakkus tekitajateks on B hepatiidi viirus, C hepatiidi viirus ja inimese immuun puudulikkuse viirus (HIV). Alla 19 aastastele on hamba ravi tasuta. Gripp on äge aastast aastasse korduv nakkus haigus.

## **Ülesanne 3**

Ühenda kokkukirjutatavad sõnad. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis kaitstud diplomitöödest.

A-osa

Vere mürgitus on elu ohtlik seisund. Vere mürgituse soodustavad tegurid on näiteks kopsu põletik, kurgu mandlite ja kuseteede põletik. Kolme päevase palaviku järel, kui sellega ei kaasne köha, nohu või kurgu valu, peab ühendust võtma pere arstiga. Keele värvus ja peene ning punase täpilise lööve üla kehal võivad olla sarlakite tunnus. Raviks antakse palaviku ja valu vastaseid ravimeid. Nohu korral tuleb lasta nina aerosooli või panna nina tilku. Vistrikest

arenevad paari öö päeva jooksul villid. Ohatise korral tuleb teostada kõrva, nina ja silma uurimist. Valu leevendamiseks kasutatakse põletiku vastast valu vaigistit. HIV nakkus on etapiliselt arenev nakkus haigus. Naha elastsust säilitatakse korduva kreemimisega. Isoleerimis ja ettevaatus abinõud katkestavad mikroobide nakkus teed. Pea painutatakse taha poole. Suitsetamisest loobumine vähendab südame infarkti kordumist. Kopsu tursega patsiendil võib tekkida surma hirm. Auto turva vöö peab alati olema kinnitatud. Leemendava ja nekrootilise haavandi korral tuleb ravi teostada ette vaatlikult. Surve on suurem pahk luu piir konnas.

#### B-osa

Mõõdetakse vere rõhku ja pulsi sagedust. Mõned ravimid ja liikumatus põhjustavad kõhu kinnisust. Hoolitsetakse voodi režiimil patsiendi ala jäsemete vere ringe eest. Haigus tekib bronhide ja kopsude pika ajalise ärrituse taga järjel. Suitsetamise lõpetamise järel nõrgeneb kopsu funktsioon samas tempos kui teistel sama ealistel. Ravi kindlustus hüvitab patsiendile osa ravi maksumusest. Gripi vastast vaksineerimist tehakse igal aastal. Tuberkuloos on ohtlik nakkus haigus, mis levib piisk ja tolm nakkusena. Vere analüüsid võetakse enne ravi algust. Kopsu vähk tehakse kindlaks rind kere röntgeni abil. Paljudele sobivad toidud on keedetud kartulid, kartuli püree ja hapu piima tooted. Kõhu kelme põletiku ohu tõttu tuleks vältida ameteid, millega kaasnevad raskuste tõstmine, mustus ja tolm. Keedu soola kompress pannakse kolm korda öö päevas. Allergiat tekitavad toidu ained on näiteks mõned toored puu viljad, piima tooted, kana munad jne. Algul kasutatakse kompress sukka, hiljem elastset tugi paela või tugi sukka. Kaltsiumi saamine tagatakse 2–3 klaasi piima või 10 juustu viiluga päevas. Kontroll koosneb patsiendi enese kontrollist, täht ajalisest kontrollil käimisest ja iga aastast järele vaatusest. Koos kaalu langemisega väheneb energia tarve.

#### C-osa

Suhe on ühe suunaline, passiivne ja kergesti sõltuvust tekitav. Ise ravimine võib viia selleni, et patsiendil tekib lisaks une probleemidele ka alkoholi probleem. Viimase paari kümne aasta jooksul on toitumis harjumused ja elu kombad muutunud tervislikumaks. Rasvatute ja vähe rasvaste piima toodete ning taimsete margariinide ja rasvasegude kasutamine on kasvanud, võrreldes olu korraga kümme konna aasta eest. Kuse peetus võib areneda vähe haaval, täielik kuse peetus on lõpp punkt. Teenust tuleb sisse osta väljast poolt. Käte puhtus on oluline, kuna tegemist on suure rõhulise meditsiinilise hapnikuga. Mõõtmist tuleb teostada kahe minuti jooksul. Mõõtmist tuleb teostada kahe minutiliste tsüklitena kahe tunni jooksul. Sideme vahetamisel kasutatakse tööstuslikult puhtaid kindaid, et õde oleks kaitstud vere teel



levivate nakkuste eest ning tema nahalt ei satuks punktsiooni kohta mikroobe. Tihti peale on depressiooni algsed põhjused teadmata.

## SUUR JA VÄIKE ALGUSTÄHT

ESISUURTÄHT	LÄBIV SUURTÄHT	VÄIKE ALGUSTÄHT
Lause alguses.	Isikunimed, nt <i>Paul Kristjan Mets</i> .	Liigisõnad, nt <i>tänav, jõgi, kaubahall, koosolekusaal, talveaed, muuseum</i> jne.
Sõna ülekantud tähenduses, nt <i>Ameerikaid</i> enam ei avastata. See talu on olnud minu <i>Vargamäe</i> .	Kohanimed ja ehitised, nt <i>Kilingi-Nõmme, Raekoja plats, Krimmi poolsaar, Suur Munamägi, Pikk Hermann, Lõuna-Eesti</i> .	Kohanime juhuslik täiend, nt <i>mineviku Eesti, tuleviku Euroopa, nüüdis-Eesti (nüüdisaegne Eesti)</i> .
Teose-, dokumendi-, sarja- ja rubriigipealkirjad kirjutatakse jutumärkides esisuurtähega, nt <i>L. Trapido</i> „ <i>Meditšiiniterminite lühendid</i> “, film „ <i>Viimne reliikvia</i> “, ballett „ <i>Luikede järv</i> “, saade „ <i>Aktuaalne kaamera</i> “.	Taevakehad ja nende süsteemid, tähtkujud ja sodiaagimärgid, nt <i>Neptuun, Linnutee, Kaljukits</i> .	Taime- ja loomanimetused, nt <i>damaskuse roos, siberi orav, koleraado mardikas</i> .
Ajaloosündmused, nt <i>Teine maailmasõda=teine maailmasõda, Tartu rahu, Jüriöö ülestõus=jüriöö ülestõus</i>	Ruumid, nt <i>Tuhande Samba saal, Põrgulava</i>	Loomatõunimetused, nt <i>tori hobune, ungari meriino</i> .
Pealkirjalaadsed üritusenimed jutumärkides esisuurtähega, nt <i>sümposium "Inimene ja seadus", konverents "Balti riigid Euroopa koostöös", rahvusvaheline maimess "Ettevõtlus 2008"</i> .	Asutuste, ettevõtete, organisatsioonide, ühenduste nimed, nt <i>Hea Tuju kauplus, AS Koop &amp; Pojad, AS Saarte Liinid</i> .	Keelenimetused, nt <i>eesti keel, soome keel</i> .
Kohanimelise täiendiga ühendid, nt <i>Hiina köök, Rootsi laud, Gordioni sõlm</i> .	Riigid ja osariigid, nt <i>Saksamaa Liitvabariik, Euroopa Liit</i> .	Rahva- ja hõimunimetused, nt <i>läti rahvas, paapua hõimud</i> .
	Isikunimi kirjutatakse suure algustähega ka isikunimelise täiendiga ühendites, nt <i>Alzheimeri tõi, Napoleoni kook, Avogadro arv</i> .	Allüksuste nimetused, nt <i>Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli õenduse õppetool</i> .
	Perioodikaväljaannete nimed, nt <i>ajaleht Eesti Ekspress, ajakiri Eesti Õde</i> .	Eseme, protsessi vm nimetusena kasutatav täielikult mittenimeks muutunud isikunimi, nt <i>amper, herts</i> .
	Ajaloosündmuste nimed, nt <i>Verine Pühapäev, Punane Reede</i> .	Isikunimi kirjutatakse erandlikult väikese algustähega usundinimetustes, nt <i>luteri usk</i> ,

	<i>buda usk, muhamedi usk.</i>
<i>Autasnimed, nt Riigivapi teenetemärk, Kotkaristi teenetemärk, Maarjamaa Risti ordeni kett, Suur Merevaik, Kuldne Palmioks, Punase Nelgi auhind, Väandra Karu auhind.</i>	<i>Autasud tavaliselt (v.a neis nimetustes sisalduvad muud nimed), nt Eesti Vabariigi teaduspreemia, Brüsseli maailmanäituse suur hõbemedal.</i>
<i>Kaubanimed, nt kakao Meie Mark, šokolaadikarp Punased Roosid, joogivesi Saku Läte, Toolse leib, Viini sai.</i>	<i>Üritused (v.a neis nimetustes sisalduvad muud nimed), nt bioloogiaolümpiaad, rahvusvaheline raamatuaasta, Põhjamaade Nõukogu istungjärg.</i>
	<i>Kuude nimetused, nt veebruar.</i>
	<i>Nädalapäevade nimetused, nt reede.</i>
	<i>Tähtpäevade ja pühade nimetused, nt jaanipäev, uusaasta, suur reede, lihavõttepühad.</i>
	<i>Idamaa kalendri aastanimetused, nt valge hobuse aasta, tulipühvli aasta.</i>
	<i>Ametinimetused, auastmed, aunimetused, teaduskraadid, nt minister, rektor, professor, audoktor.</i>

## Ülesanne 1

Paranda suure ja väikese algustähe vead ning vajadusel lisa jutumärgid.

AS Ida Tallinna Keskhaigla Sünnitusosakonnas praktilikal viibides tekkis töö autoril huvi tutvuda sünnituse juures kasutatavate valutustamise meetoditega. Tavalised haiglamadratsid ei kuulu euroopa liidu meditsiiniliste toodete juhendi alla. Tuntuimad riskipatsientide kaardistamise klassifikaatorid on nortoni, waterloo ja bradeni skaalad. Euroopa Lamatisspetsialistide Nõukogu defineerib lamatist kui lokaalset vigastust nahal või selle all olevas koes. Juba teist aastat on kõik huvilised oodatud 7. aprillil, ülemaailmsel tervisepäeval Eesti tervishoiu muuseumisse. Muuseumikülastus on tasuta ja näitus panoptikon soodushinnaga. Materjali koguti Haapsalu neuroloogilisest rehabilitatsioonikeskusest, Lääne maakonna keskraamatukogust ja Tallinna tervishoiu kõrgkooli raamatukogust. 15. mail algab käi jala! Tervisekõnni kevadkampania, mille eesmärk on tõsta inimeste liikumisteadlikkust ning füüsilist aktiivsust oma igapäevastes tegevustes. Kümnele osalejale kingib orto sarja Puhas loodus toodetega kinkepakid. Sellel aastal ütleme koos "käimine on moes!". Firma

hagar leiva- ja saiatooted ning maitsvad küpsetised on olnud proovimiseks igal meie üritusel. Tervise arengu instituut koos Eesti tervist edendavate haiglate võrgustikuga korraldab 27. mail Tallinnas Viru konverentsikeskuses rahvusvahelise konverentsi Tubakas või tervis Eestis (*Tobacco or health in Estonia*). Tallinna lastehaigla Vaimse Tervise keskus avati 27. augustil. valge kepi päeva korraldatakse juba mitu aastat. Kohviku menüüs olid ka pannkoogid vene moodi ja türgi kohv. Riigikogus Infotunnis esitati küsimusi nii Peaministrile kui õiguskantslerile. Tartu linna suurimad üritused on Tartu kevadpäevad ja hansapäevad. Sel aastal pälvis aasta Arsti tiitli Ida-Tallinna keskhaigla kardioloogiaosakonna Juhataja. Kõrgkooli rahvusvahelisel Nädalal esinesid Õenduse eriala üliõpilased. Augusti lõpus on Muinastulede öö. Rahvusvaheline mess Kaunis Kodu toimub järgmisel aastal 23.-26. Maini. Vene ja müürivahe tänavat ühendab katariina käik, kus on võimalik vaadata ka katariina kiriku säilinud osi käigu põhjaosas. Ta laskis isegi oma lõvi tähtkujus sündinud saksa lambakoerale hermannile horoskoobi koostada. Tiitellehe ülaossa kirjutage Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, Õenduse Õppetool. Sel aastal satub Suur Reede 14. Aprillile.

## TÄHEORTOGRAFIA

1. Sõna algul kirjutatakse eesti omasõnades (st põlissõnades ja kodunenud laensõnades)

**k, p, t**, võõrsõnades aga **g, b, d**.

Nt kala, päev, tuul, põld, kaas, koor, tool

aga: geen, bakter, diagnoos, gramm, daalia

2. Sõna sees kirjutatakse helitute häälikute kõrval **k, p, t**, heliliste kõrval aga **g, b, d**.

Nt peatselt, otsus, kitsi, apteek, haistab, vendki, dušški, harfki,

aga: üldine, valdama, majagi, mahlg, loomgi, hakkangi.

**Helitud häälikud on g, b, d, k, p, t, s, h, f, š, z, ž.**

**Helilised häälikud on a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü, j, l, m, n, r, v.**

Erandina võib helitute häälikute kõrvale kirjutada g, b, d:

- liitsõnades: algkool, kingsepp, umbsõlm, raudtee, rindkere, vaegkuulmine;
- võõrsõnades: absoluutne, anekdoot, röntgen, asbest, obstruktiivne;
- sama sõna muutevormides: teadma – teadsin, algne – algse, moodne – moodsa.

NB! Mitte segi ajada astmevaheldusest tingitud muutustega!

Nt tõrges – tõrksa, ergas – erksa, hõlbus – hõlpsa.

3. Häälikuühendis (kaashäälikuühendis või diftongis) kirjutatakse iga häälik ühe tähega, selle pikkusest olenemata.

Nt mõtlik, värsk, linlane, kaslane, aktus, kausjas, lõplik, metalne, pael, sõudma.

Erandina kirjutatakse tähtede **l, m, n, r** järel olev pikk **s** kahe tähega, kui ei järgne kaashäälikut: valss, seanss, ressurss, balansseerima; aga: varsti, värsk.

NB! Sõna tüvi kirjutatakse nii, nagu seisaks see eraldi:

- liitsõnades: keskkool, lukksepp, võrkiik, pappkarp, allkiri;
- nud-kesksõna tunnuse ees: möönnud, veennud;
- liidete -ki ja -gi ees: kappki, saakki, linngi, seppki, värsski, tušški;
- liidete ees, mis algavad sama kaashäälikuga, millega tüvi lõpeb:
- keskkond, õhkkond, portugallane, modernne, religioossed.

4. Silbi algul kirjutatakse **j**, silbi lõpus aga **i**.

Nt ma-jast – mai-ast, va-ja – vai-a, mater-jal – materi-aalne.

Tähte **j** ei kirjutata tavaliselt **ü** või **i** järel, kuigi hääldatakse.

Nt süüa, süüakse, müüa, müüakse, käia, käiakse, siia, viia

Tähtede **ü** või **i** järel on **j** ainult tegijanimes: müüja, viija, käija, tulija.

**jj** kirjutatakse mõne sõna lühikeses sisseütlevas: majja, ojja, tujju

5. Tähe **h** kirjutamine sõna algul on traditsioonipärane, kuigi häälduses see alati ei kajastu.  
Nt hommik, hobune, hubane, halastama, hajameelne, habras, hõõguma, haigutama.

NB! Tihti eristab täht h samasuguse hääldusega sõnu: hallikas – allikas; hind – ind.

Lühike h kirjutatakse ühe tähega:

- pika täishääliku järel: psüühika, stiihia, stiihiline;
- täishäälikute vahel: boheemlane, abstraheerima

Pikk h kirjutatakse kahe tähega:

- sõna lõpus: epohh, almanahh, krahh;
- täishäälikute vahel: psühholoogia, psühhoos, mehhanism

6. Lühikest **f**-i ja **š**-d ei ole. Pikk f või š kirjutatakse ühe tähega ja ülipikk kahe tähega.

Nt duši (all), (võtan) dušši, (leidis) niši, (poeb) nišši, profid, (kolm) proffi

NB! Kaashäälikuühendis kirjutatakse ka ülipikk f ja š ühe tähega.

Nt (kuum) borš, (söüb) borši, (talle meeldib) golf, (mängib) golfi

### Ülesanne 1

Lisa liide -ki või -gi.

Leib....., poiss....., kohv....., tahm....., plaaster....., massaaž....., kukk....., maja.....,  
lahas....., kopsupõletik....., haigus....., laud....., palavik....., häälepael....., korter....

### Ülesanne 2

Vali õige sõnavorm.

1. Kirjuta see kiri homseks/hommseks valmis. 2. Tallinnlased/tallinlased olid varakult kohal.  
3. Psüholoogid/psühholoogid tegelevad inimeste psühhikaga/psüühikaga. 4. Müüjad/müüad  
pakkusid oma kaupa müüja/müüa. 5. Buljong/puljong ja kotlett/kotlet maitsesid hästi. 6.  
Karderoobis/garderoobis oli väga umpne/umbne. 7. Töö kiidab tegiat/tegijat. 8. Mis kell saab  
süia/süüa? 9. Talle meeldib jalksi/jalgsi käia/käija. 10. Kuidas sa ennast eile tuntsid/tundsid?

### Ülesanne 3

Järgnevas loetelus on 11 valesti kirjutatud sõna. Leia need.

Linlane, uljus, kompleksed, intelligentne, rulljas, salkkond, rautee, hüütke, vihmgi, peadselt,  
sõudke, umpse, kappgi, soodsalt, norija, usjas, mõttekas, valtkond, homne, tuntku, laulja,  
aksepteerima.

#### Ülesanne 4

Lisa õige täht, kui vaja.

Müü...jaid väsitab monotoon...e töö. Need ...okumendid tuleb ae...sasti ...üroosse vii...a. Vananenud ...ersioon trükiti uuele ...ormularile. Oluline on usk hom...sesse. Selles vooruslik...us inimeses on ka palju sõbralik...ust. Praktikan... kuulis ...ebatti esmakor...selt. Ta otsis mõt...ekat niš...i. Kõndi...ad jõu...sid pea...selt maj...a. Doktori vastuvõtul oli palju patsient...e. Kas sa jõu...sid ae...sasti duš...i all ära käi...a? Piletid on ...roneeritud. Sõbralik...us peres ...innatakse vastutulelik...ust ja ...eatahtlik...ust. Aitäh ..., et aitasid! Valisin kogema ... vale telefoninumbri. Kõik ülesanded tuli kiiresti täide vii ...a. Tema famil...aarne käitumine pani ametni...e kulmu kergitama. Ef...ekt ja af...ekt on erinevad asjad. Niš... is olevat pinda peeti duš...iruumi jaoks sobilikuks.

#### Ülesanne 5

Täida lüngad, kus tarvis.

1. Ei maksa lohutada end pet...like lootustega.
2. Juhuslik...ust kiputakse tihti üle hindama.
3. Kaus...ja allika vesi oli kristal...selge.
4. Kol...eegi häälede ilmus metal...ne kõla.
5. Ül...riided pannakse ...ardero...bi.
6. Portuga...llaste otsus oli lõp...lik.
7. Võt...sime ...ressid seljast ja läksime duš...i alla.
8. Mul tuli kaup...lusest veel ju...a tu...a.
9. Olen teda mõt...etult veen...ud õpinguid jätkama.
10. Miks sa nii melanho...lne oled?
11. Müügil oli mandari...ne ja apelsi...ne.
12. Tantsi...ad tantsisid hoo...sat polkat.
13. Seekord töötat...i ...innukalt.
14. Nad tea...sid, et Eesti on suverään...e riik.
15. Kirja...lokk ja ...lanket...id olid ...eif...is.
16. Uued ...ro...üürid olid standar...se suurusega.
17. Pea...selt ...akati esitama eestikeelseid pop...lugusid.
18. Paljud kõrged ametnikud on nüüd...i korru...peerunud.
19. Ilm oli um...selt vaikne, toominga latv...i ei liikunud.
20. Piinlik...ustunne pani punastama.

## Ülesanne 6

Kontrolli järgmiste sõnade õigekirjutust. Paranda vajaduse korral vead.

Diplomand, eksaminand, defekt, magistrand, identiteet, suhkurtõbi, portugallane, magistraal, duplikaat, blankett, pluffima, balanseerima, konstateering, mõtetu, mõttekas, õigeaegselt, paragrahv, mineja, kevadeti, humaanne, materjal, materiaalne, sigaret, etikett, postulaat, bukett, palsam, ressurss, börs, aktsionäär, professor, standard, standardne, annuleerima, ekskursant, parafin, meteoroloog, grupeeruma, laatsaret, blagiaat, komplekt, professionaalne, pensjon, bruttopalk, ehkki, teenendaja.

## Ülesanne 7

Täida lüngad, kus tarvis.

1. Eesti ...iplomaatide kooli lõpetanud or...enteeruvad rahvusvahelistes suhetes, tunnevad ...rotokolli- ja e...iketireegleid.
2. Pärast ...ebatti olid kandi...aadid nii väsinud, et läksid kohe duš...i alla.
3. Harjumat...u keskk...ond ja modern...e ...isain tekitasid niisuguse õhk...onna, et kohv...i jäi joomat...a.
4. Uurisime var...si, mida moo...sat seal ...utiigis müü...akse.
5. Jalgsi tuli...a oli lin...lane, täpsemalt tallin...lane, seda ma tea...sin.
6. Hü...a mind, kui kõik kodakon...sed ma...a on tulnud.
7. Kol...egi sõbralik...us ei veen...ud meid.
8. Tea...sime, et müüjaid ootab pea...selt ees revis...on.
9. Kuigi nad elasid lähestik...u, oli nende vastastik...une läbisaamine juhuslik...u laadi.
10. Ülehom...se koosoleku päevakor...d pole veel lõp...likult valmis ja avakõne peal...irigi veel kinnitamat...a.
11. Tõm...basin akna var...si kinni, ehk...i kabinet... polnud jahe.
12. Tart...lased valmistusid ...uelliks meh...aanikute ja psüh...oloogide vahel.
13. ...ürokraat küsis ...iskreetselt pensionä...rilt isikut tõendavat ...okumenti.
14. Püü...ke end ...oida lii...se pahatahtlik...use ja nah...aalsuse eest.
15. Aut...ori subjekti...vne seisukoht iseloomustab tulemuslik...ult ja prof...es...ionaalselt ...ormuleeritud aka...eemilist ette...annet.
16. Investe...ring tulevik...u on eduka elu ...undamendiks.
17. Selles...i sõbralikus pere...onnas ei sallita lii...set alandlik...ust ja silmakirjalik...ust.
18. Pensionä...rist ...arderoobitöötaja lähenes ettevaatlikult ja ar...selt kas...lasele.



19. Anek...oote rääkides jõu...sid al...eel kõndi...ad pea...selt hospi...ali õuele.
20. Prof...essori kabinet... asub kooli...oone kolmandal korrusel.
21. Selle advo...aadi jaoks on mater...aalsed väärtused ...rimaarsed.
22. Kongres...lased üritasid probleemile kompromis...likku lahendust leida.

## Ülesanne 8

Paranda vead. Laused on võetud Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis kaitstud lõputöödest.

1. Kõik need emotsionaalsed protsessid koormavad lapse psühhikat nii positiivselt kui ka negatiivselt.
2. Sellel intensiivsel arenguperioodil võivad esineda erinevad probleemid lapse une- ja ärkvelolekutsükklis.
3. Õdedele retsepti kirjutamise õiguse andmine on eeldus multiprofessionaalseks töötamiseks, mis tagab patsiendile terviklikkuma ja kvaliteetsema ravi.
4. Õdede retsepti väljastamine soodustab paindliku meeskonnatööd.
5. Õde peab oskama valida konkreetsele patsiendile optimaalse ravimi, toosi ja annustamisviisi.
6. Retsepti väljastav õde peab oskama väljastada korduvretsepte, jälgima ravi kasulikust ning ravimi kõrvaltoimeid.
7. Ravimi kalkultatsioonil tehtud viga pole kunagi aksepteeritav.
8. Selle asemel, et õppida arvutamist eraldi, on võimalik panna ülesanded sobivasse realistliku konteksti.
9. NMC (2006) standart nõuab õdedelt omandatud arvutusoskuste hindamist, mida saab edasi arendada ja hinnata kursuse jooksul.
10. Viimaste uuringute kohaselt puudus 6%-l potentsiaalsetest taotlejatest ametlik kutseoskus matemaatikas.
11. Oluline on ka õdede teadlikus personaalsetest piiridest ja ettevaatlik hoiak.
12. Enne arvude summeerimist tuleb need viia samadesse ühikutesse.
13. Progreseeruvad läätsed võimaldavad mugavat nägemist kõikidele distanssidele.
14. Nõukogus on üks magistrand ja kaks doktoranti.
15. Kõik oli supper!
16. Heategevusüritustel pakuti A-sotsjaalidele iseküpsetatud hõrgutisi.
17. Arsti töö on kõrge preztiiž.

## VÕÕRSÕNAD

Võõrsõnad on teistest keeltest pärinevad sõnad, mis pole kohanenud eesti keele seadustega.

Neis võib esineda vähemalt üks järgmistest võõrjoontest:

- 1) võõrtäht – loož, firma, šokolaad, zooloog, prožektor, sfäär, žele, telefon;
- 2) g, b, d sõna algul – banaan, daatum, doping, giid, diagnoos, bensiin;
- 3) pearõhk järgsilbil – semester, popurrii, paralleelne, dražee, fassaad;
- 4) pikk täishäälik või diftong järgsilbis – idee, galerii, garderoob;
- 5) täht o järgsilbis – stereo, neutron, logo, foto, etalon, grammofon;
- 6) eesti keeles tavatu häälikuühend – sfäär, röntgen, džemper, absurdne.

Paljud teistest keeltest laenatud sõnad on aga eesti keeles kodunenud ja muutunud eestipäraseks nii oma häälduselt kui kirja- ja pildilt – hetk, mantel, hunt, piiga, ämber.

Võõrsõnu kirjutatakse üldiselt häälduspäraselt, st lähtekeele lihtsustatud hääldusreeglite alusel. Häälduspäraselt kirjutame ka pärisnimedest tulenevad üldnimed: Watt – vatt, Gillette – žilet, Newton – njuuton, Diesel – diisel, Ohm – oom.

Võõrnimed kirjutatakse nagu lähtekeeles: Canberra, Liechtenstein, Venezuela, Remarque, Shakespeare, Goethe, Balzac.

Nime ortograafiat säilitades kirjutatakse ka võõrnimetuletised: goethelik, chaplinlik, kiellane.

Erandlikult kirjutatakse eestipäraselt:

- 1) üksikud tuntumad isikunimed: Peeter I, Aleksander Suur, Karl XII;
- 2) mõnede väljaspool meie keeleala olevate kohtade eestikeelsed nimed: Rootsi, Soome, Läti, Leedu, Valgevene, Siber, Riia;
- 3) eestipäraseks kohandatud nimed e mugandnimed: Kuuba, Peruu, Viin, Saksamaa.

NB! Võõrkohanimede kirjutust täpsustatakse pidevalt Emakeele Seltsi keeletoimkonna poolt, kusjuures eestikeelseid ja mugandnimesid püütakse alles jätta võimalikult vähe.

Tsitaatsõnad ja -väljendid kirjutatakse nagu võõrkeeles, kust need on võetud.

Nt *de facto*, *de iure*, *comme il faut*, *tax-free*, *a`la, verte*.

Muust eesti tekstist eristamiseks kirjutatakse tsitaatsõnad kursiivkirjas. Nende käänamisel kasutatakse ülakoma, millele järgnev käändelõpp on püstkirjas.

Nt *grand old man`ist*, *yuppie`d*, *show`d*

Enamasti on püsima jäävate mõistete puhul parem kasutada häälduspärasest mugandit.

Nt karri, fänn, fännklubi, greip

Soovitav on siiski leida uue mõiste sisu edastav eestikeelne vaste:

*briefing* – infotund, teabetund, infominutid, teabeminutid

*jazz* – džäss

*know-how* – oskusteave

*layout* – küljendus; paigutus

*service* – hooldus; teenindus

*top ten* – esikümme

### Ülesanne 1

Kirjuta järgmistele sõnadele õige algustäht.

...aleriin, ...üroo, ...uett, ...ooloogia, ...oos, ...iagnoos, ...akter, ...iktatuur, ...aatum,  
...araaž, ...arantii, ...örs, ...ressuur, ...istsipliin, ...ilemma, ...alansseerima, ...lankett,  
...roog, ...rigaad, ...arderob, ...isain, ...eformatsioon, ...ementsus, ...eliirium, ...alsam,  
...iagnoos, ...ieet, ...iletant, ...luffima.

### Ülesanne 2

Lisa õige täht või tähed.

Bro...üür, staa..., re...issöör, oran..., ...armikas, kandi...aat, anek...oot, a...soluutne,  
intelli...ents, ille...aalne, standar..., pro...essor, bee..., sta...eerima, ku...ett,  
pro...essionaalne, ade...vaatne, mater...aalne, intel...igents, korrespon...ent, nüan...,  
ša...lõkk, inte...igentne, du...igeel.

### Ülesanne 3

Täida lüngad, kus tarvis.

1. Sõime maitsvat bor...i ja biifsteeki.
2. Aulas mängiti tuš...i.
3. Lil...iput...il jäigi kotlet... söömata.
4. Pro...essor oli liialt ...amiliaarne.
5. Kabinet...id olid kaunilt ...ekoreeritud.
6. NATO on sõjaline ...lokk.
7. Psüh...oloogi sõnavõtus oli palju a...straktset.
8. Mul oli kaasas vajaliku ...okumendi du...likaat.
9. Mulle see ...iskussioon a...soluutselt ei meeldi.
10. Kõik oli kuidagi tra...aretne ja ...ürokraatlik.
11. Magistran... annul...eeris selle ...aatumi.
12. Sta...ööridel tuli täita mitmeid ...okumente.
13. See pikk ...istants käis ...printerile üle jõu.
14. Konsta...teerisin, et ...aleriinid olid tõelised profes...ionaalid.

15. Tegevus...erapeutide homne presenta...sioon on an...ul...eeritud.

16. ...ookuses on parandada reha...ilitatsi...oonisüsteemi.

17. Pro...es...ionaalne kirurg as...isteeris tuntud pro...essorit.

#### Ülesanne 4

Leia loetelust 5 valesti kirjutatud sõna.

Börs, diplomand, versioon, efektiivne, korrumpeerunud, doktorant, materiaalne, mehanism, renessanss, plankett, liliput, annulleerima, suveräänne, prožektor, modernne, karahvin, barokne, standartne, sümposioon, kompetentne, kandidaat, adjutant, hospitaliseerima, pankrot.

#### Ülesanne 5

Kuidas öelda teise sõnaga?

absoluutne e .....

adekvaatne e .....

defekt e .....

fantaasia e .....

grandioosne e .....

konservatiivne e.....

leksika e.....

mentaalne e.....

mobiilne e.....

novaatorlik e.....

presentatsioon e .....

tsentraalne e .....

utreerima e.....

vitaalne e .....

sesoon e .....

büdzett e .....

legaalne e.....

postulaat e .....

soleerima e .....

aktsepteerima e .....

biblioteek e .....

prognoos e .....

lokaalne e .....

kapatsiteet e .....

obligatoorne e .....

## Ülesanne 6

**Asendage võõr- või tsitaatsõna omasõnaga.**

Kes on riigikogu spiiker? Kuigi esineja kõne oli täis *power*’it, puudus ta jutus vähimgi *point*. Uues saates presenteeriti unikaalset ja grandioosset sõiduvahendit. Mittestatsionaarse õppe kõrval saab edukalt tööl käia. Hotelli retseptisoonis ei olnud kedagi. Riik garanteerib töötu- ja haigekassale püsiväljamaksud. Salvesta fail arvuti *desktop*’ile. Efektiivseks õppimiseks on vaja eelkõige tahtejõudu. Valitud sõnu võib grupeerida tähenduse baasil. Tuleb formuleerida integratsiooni eesmärk. Taas tuli väliskomandeeringusse sõita. Eriti pakkus huvi arstidega seotud *case*. Keera raadiole volüümi. Olge muutustele avatud ja fleksibiilsed. Uimastitarbimine peaks olema stigmatiseeritud tegevus. Kursuslased osalesid mitmel *workshop*’il. Lisage dokumendid kirjale *attachment*’ina.

## Ülesanne 7

Mida tähendavad järgmised sõnad?

foobia on

.....

ksenofobia on

.....

fotofobia on

.....

klaustrofoobia on

.....

iatrofoobia on

.....

arahnofobia on

.....

maania on

.....

narkomaania on

.....

kleptomaania on

.....

grafomaania on

.....

gigantomaania on

.....

dipsomaania on

.....

püromaania on

.....

pomoloogia on

.....

etümoloogia on

.....

astroloogia on

.....

tautoloogia on

.....

zooloogia on

.....

leksikoloogia on

.....

kronoloogia on

.....

## ERIALAKEEL

Üldsõnavara kõrval on keeles väga ulatuslik sõnavara osa veel **oskussõnavara** ehk **terminoloogia** – oskussõnade (terminite) kogum. **Oskussõnad (terminid)** on erialamõisteid tähistavad keelendid.

Iga keeletarvitaja vajab oskussõnavarast ainult väikest osa, kasutades oma ametile vastavat terminoloogiat. Tihti jääb see n-õ kõrvalseisjale võõraks või mõistetamatuks, kuid teatud valdkonna spetsialistidele on erialasõnavara kasutamine igapäevane. Samas tuleb tähele panna, et erialaterminite kasutus oleks ainuõige ja üheselt mõistetav. See eeldab aga vastava teadmaterjali pidevat kasutamist ning uuendustega kursisolekut.

Oskussõnavara peab tänapäeval rahuldama kõikide teadus-, kunsti-, tootmis- jm alade keelelisi nõudeid. Meditsiinisõnavaraga tegeleb Eestis Meditsiiniterminoloogia Komisjon, mille töösse on kaasatud paljud erialaspetsialistid.

Tänaseks on meditsiinis koos sidusteadustega u 50 000 terminit.

Erialakeele oluliseks osaks on lühendid. Samas pole olemas üle maailma kehtivat ühtset meditsiiniterminite lühendite loetelu. Igas riigis koostatakse oma loetelud, kusjuures need sisaldavad suuremal või vähemal määral ka teiste keelte lühendeid. Kõige enam on kasutusel universaalsed ladina- ja ingliskeelsed lühendid.

Nt a – aasta või ka: aar(pindalaühik); meditsiinis aga tähistab a arterit;  
S – siemens (elektrijuhtivuses); retseptuuris aga: Märgi!

Meditsiinis on enam kasutatavad lühendid koondatud käsiraamatusse „Meditsiiniterminite lühendid”.

Mõned näited sellest:

a – *arteria* (la), *artery*, arter

aa – *arteriae* (la), arterid

AIDS – *acquired immunodeficiency syndrome*, omandatud immuunpuudulikkuse sündroom

CPT – *chest physiotherapy*, hingamisteede füsioteraapia

eval – *evaluate*, hinda, hindama

HK – healoomuline kasvaja

h.t. – *hoc tempore* (la), sel ajal

Hx – *history*, lugu, anamnees

LR – *lower respiratory tract*, alumised hingamisteed

p.i. – *post infectionem* (la), pärast nakatumist

t.d.s. – *ter die sumendum* (la), võtta kolm korda päevas

Retseptuuris on tänaseni kasutusel ladinakeelsed lühendid, kuigi piiratud ulatuses.

Näiteks:

*aa* – võrdselt, võrdsete osadena

*aq. dest.* – destilleeritud vesi

*D. t. d.* – väljastatagu sellised annused

*l.a* – kunsti nõuetele vastavalt

*M.D.S.* – sega, väljasta, märgi

*Nr., N.* – arvult

*Rp.* – võta, võetagu

*tab.* – tablett

*ung.* – salv

## Ülesanne 1

Kasuta erialakeele sõna.

lastearst e .....

nohu e .....

palavik e .....

südamearst e .....

luumurd e .....

kopsupõletik e .....

vigastus e .....

silmaarst e .....

suhkurtõbi e .....

ravim e .....

ravimine e .....

põrutus e .....

## Ülesanne 2

Kuidas öelda teisiti?

abstsess e .....

paralüüs e .....

tahhükardia e .....

preventsioon e .....

neuralgia e .....

anamnees e .....

sümbioos e .....

sündroom e .....



nasaalne e .....  
konsistents e .....  
optiline e .....  
parees e .....  
fotokroomne e .....  
müoopia e .....  
modifitseerima e .....  
fikseerima e .....  
reetina e .....  
strabism e .....  
kornea e .....  
glaukoom e .....  
kontraktsioon e .....  
skleera e .....  
korrigeerima e .....  
visuaalne e .....

### Ülesanne 3

Leia harjutuse lõpus olevast loetelust sobiv sõna.

Ärahoidmine, vältimine, tõkestamine e

.....

Seisundi püsiv jälgimine e

.....

Närvisüsteemi talitlust uuriv füsioloogia haru e

.....

Lastehaigusi käsitlev distsipliin e

.....

Hingamiseldundite ehitust ja talitlust käsitlev distsipliin e

.....

Õpetus hammaste, suuõõne ning näo- ja lõualuude piirkonna haigustest e

.....

Õpetus haavade sidumisest e

.....

Teadus nahast ja nahahaigustest e

.....  
Organismide pärilikkust ja muutlikkust käsitlev teadus e

.....  
Õpetus meessoole omastest spetsiifilistest haigustest e

.....  
Õpetus maksahaigustest e

.....  
Organismi reageerimist võõrainetele käsitlev distsipliin e

.....  
Lokaalne koe hävimine e

.....  
Talitlusega seonduv e

.....  
Lihas(t)e tugevajõuline kokkutõmme, kramp e

.....  
Organismide, sealhulgas inimese vananemise olemust uuriv distsipliin e

.....  
Mürke ning mürgistusi käsitlev distsipliin e

.....  
Õpetus veenahaiguste diagnostikast ning ravist e

.....  
Õpetus organismi ülitundlikkusest tingitud haigustest e

.....  
Silma ehitust, talitlust ja silmahaigusi käsitlev distsipliin e

.....  
funktsionaalne, androloogia, fleboloogia, allergoloogia, immunoloogia, gerontoloogia, toksikoloogia, spasm, hepatoloogia, gangreen, preventsioon, geneetika, neurofüsioloogia, dermatoloogia, seire, pediaatria, desmurgia, pulmonoloogia, oftalmoloogia, stomatoloogia.

## KANTSELIIT

### Kuidas vältida kantseliiti

#### Nominalisatsioon ehk nimisõnastamine

Mida rohkem on tekstis nimisõnu ja vähem tegusõnu, seda raskem on teksti mõista, seda abstraktsemaks tekst läheb. Samuti taandub tegija seos tegevusega. Sagedased tühiverbid on *teostama, toimuma, kuuluma, vajama, aset leidma, uurimist läbi viima* jne.

Nt Hetkel on võimalus e-arvet tellida Swedbanki kaudu, kuid lähiajal on vastav leping sõlmimisel ka SEB-ga. – Praegu saab e-arvet tellida Swedbanki kaudu, kuid lähiajal sõlmitakse leping ka SEB-ga.

#### Ülesanne 1

##### Paranda.

1. Võtame kontrollimisele pöördumises märgitud koha. 2. Euroopa rahvastikus domineerib negatiivne iive ja elanike vanusstruktuuris leiab aset vanurite osakaalu kiire tõus. 3.

Peale nende tööde lõpuleviimist kuulub arengukava korrigeerimisele. 4. Tööde vormistamise põhimõtted kuuluvad ümbervaatumisele. 5. Seni toimus süsteemide majandamine kahjumiga.

6. Vereülekanne võib olla teostatud peale patsiendi informeerimist ja nõusoleku saamist.

#### *poolt*

Kui *poolt* laiendab öeldist, tuleb lause teha isikuliseks või kasutada umbisikulist tegumoodi.

Nt. Raamatukogu poolt korraldati lasteaialastele jututunde ning raamatute näitusi. – Raamatukogu korraldas/Raamatukogus korraldati lasteaialastele jututunde ning raamatute näitusi.

Kui *poolt* laiendab täiendina esinevat *tud*-kesksõna, saab seda enamasti asendada omastavas käändes tegijafraasiga.

Nt Suuremad raamatukogu poolt korraldatud üritused olid lasteüritus „Õpi kuulama“ ning kolme uue raamatu esitlused. – Suuremad raamatukogu korraldatud üritused olid lasteüritus „Õpi kuulama“ ning kolme uue raamatu esitlused.

#### Ülesanne 2

##### Paranda.

1. Iga juhtum vaadatakse komisjoni poolt eraldi üle. 2. Balti riikide äritegevust lammutatakse nende endi bürokraatia poolt. 3. See kostüüm on valmistatud hea õmbleja poolt. 4. Jään sinupoolset vastust ootama. 5. Tema oma töö saab tema oma poolt tehtud.

*olema* + kesksõna

nt Pakkumine on kehtiv 6 kuud. – Pakkumine kehtib kuus kuud. Keeled on pidevas muutumises. – Keeled muutuvad pidevalt.

## **Omadussõnad**

- *-alane*

See sõna, mille lisamisega tehakse nimisõnast omadussõna, on tavaliselt ülearune.

Nt. Koolilaste vanemaid oodatakse õppenõustamise alasele konsultatsioonipäevale. – Koolilaste vanemaid oodatakse õppenõustamise päevale.

- *antud*

Sõnal antud pole omadussõnana kuigi tihti enam seost verbiga andma, tavaliselt on parem asendada ta sõnaga see või üldse ära jätta.

Nt. Kui olete antud võimalusest huvitatud, teavitage meile oma kontaktisikute andmed hiljemalt 18. veebruariks 2017. – Kui olete sellest võimalusest huvitatud, saatke meile oma kontaktisikute andmed hiljemalt 18. veebruariks 2017.

- *erinev*

Sageli liiane sõna, eriti ühendites mitmed erinevad, mitmesugused erinevad.

Nt. Olukorra parandamiseks on mitmesuguseid erinevaid võimalusi. – Olukorra parandamiseks on mitmesuguseid võimalusi ~ mitu võimalust .

- *käesolev*

Üks tavalisemaid kantseliitlikke täitesõnu, mida enamasti saab asendada selgema sõnaga (*see*) või üldse ära jätta.

Nt. Käesolevaga edastame Teile .. Eesti tervishoiupoliitika ülevaate ingliskeelse trükiversiooni. – Edastame Teile .. Eesti tervishoiupoliitika ülevaate ingliskeelse trükiversiooni.

Tüüpiline ühend, kus *käesolev* esineb, on koos sõnaga *aasta*. Tihti pole samale aastale siiski tarvis viidata, vaid on niisamagi selge, et räägitakse tänavuse aasta sündmustest.

Nt. Laulva revolutsiooni ühest sümbolist Balti ketist möödus käesoleva aasta 23. augustil 25 aastat. – Ühest laulva revolutsiooni sümbolist, Balti ketist, möödus tänavu 23. augustil 25 aastat.

- *olev*

Tavaliselt ülearune, näiteks *toimetulekuraskustes olevad inimesed* on sama mis *toimetulekuraskustes inimesed*.

Nt. Saku Päevakeskus osutab valla puuetega inimestele, eakatele ja toimetuleku raskustes olevatele inimestele mitmeid sotsiaalteenuseid. – Saku päevakeskus osutab valla puuetega inimestele, eakatele ja toimetulekuraskustes inimestele sotsiaalteenuseid.

- *omapoolne*

Omapoolse asemel sobib sageli oma (ja omapoolselt asemel omalt poolt).

Nt. Täname Teid võimaluse eest teha omapoolne pakkumine teatmiku mooduli programmeerimise osas. – Täname Teid võimaluse eest teha (oma) pakkumine teatmiku mooduli programmeerimise kohta.

- *omav*

Nii nagu verb *omama* on ka sellest moodustatud *v*-kesksõna enamasti ebavajalik ning tuleks eelistada lühemat ja selgemat väljendust.

Nt. Sealset ettevõtteid omavad head mainet. – Sealsetel ettevõtetel on hea maine.

- *tänane*

Sõna *tänane* asemel sobib *praegune, senine* jm.

Nt. Täna hetkel töötab ettevõtte edukalt Eestis ja Lätis. – Praegu töötab ettevõtte edukalt Eestis ja Lätis.

- *vajalik*

Põhjuseta eelistatakse omadussõna, mis on pikem kui määrsõna (vaja, tarvis), samuti võiks *olema* asemel kasutada *tulema*-verbi.

Nt. Visuaalsel vaatlusel tehtud tähelepanekuid on vajalik detailselt kirjeldada. – Vaatlusel tehtud tähelepanekuid on vaja ~ tuleb detailselt kirjeldada.

### **Kaassõnad**

- *läbi*

Kaassõna *läbi* on oma õigel kohal millestki **füüsiliselt** läbimineku puhul (*läbi metsa, läbi linna*), kuid teda kasutatakse võõrkeelte eeskujul järjest rohkem abstraktses tähenduses, kuigi selleks on eesti keeles oma väljendusvahendid olemas.

Nt. Kliendirahulolu saab mõõta projekti lõpus läbi rahuloluküsitluse. – Kliendirahulolu saab mõõta projekti lõpus küsitlusega ~ küsitluse abil ~ kaudu.

- *seoses*

Kaassõnana esinev *seoses* tõrjub välja sõnu *tõttu, puhul* jt.

Nt. Palun toetust *seoses* majanduslikult raske olukorraga. – Palun toetust majanduslikult raske olukorra tõttu / pärast.

- *vastavalt*

Tarindi *vastavalt* millele asemel on ladusam öelda *mille kohaselt, mille järgi* vms.

Nt. Gümnaasiumi eesmärgiks on anda õpilastele üldharidus *vastavalt* põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele ning õppekavadele, mis koostatakse *vastavalt* riiklikele õppekavadele. – Gümnaasiumi eesmärk on anda õpilastele üldharidus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning riiklike õppekavade kohaselt.

- *tänu*

Tuleb kasutada, kui on tõesti millegi eest tänulik olla. Tihtipeale peaks selle asemel kasutama pigem *tõttu, pärast* vm tagasõnu.

Nt. Olen tänu õnnetusele püsiva töövõimetusega ja töötan väiksema koormusega. – Olen õnnetuse tõttu püsiva töövõimetusega ja töötan väiksema koormusega.

### **Määrsõnad**

- *täna ja hetkel*

Sõna *täna* tähendab üksnes tänast päeva. Kui aga peetakse silmas üldisemalt tänapäeva, praegusaega, siis tuleks ka nii öelda. Kuigi inglise keeles on *today* ka üldisemalt olevikku märkiv sõna, ei ole mõtet seda eesti keelde üle tuua.

Nt. Mida annab linn täna ülikoolidele ja mida ta saaks veel anda. – Mida annab linn ülikoolidele praegu ja mida ta saaks veel anda.

Sama moodi nagu *täna* vohab sõna *hetkel*, millega tahetakse samuti viidata olevikule selle üldises mõttes. Peab siiski meeles pidama, et hetk on vaid üks viiv ja seda ei saa kasutada tähenduses '*praegu, parasjagu*' – neid sõnu tulekski eelistada. Mõnikord on ajamäärsõna olevikku väljendavas lauses ka ülearune.

Nt. Hetkel on võimalus e-arvet tellida Swedbanki kaudu, kuid lähiajal on vastav leping sõlmimisel ka SEB-ga. – Praegu on võimalus ~ saab e-arvet tellida Swedbanki kaudu, kuid lähiajal sõlmitakse leping ka SEB-ga.

- *praktiliselt*

Sõna *praktiliselt* ei ole sama mis *tegelikult, õigupoolest, peaaegu, enam-vähem*.

Nt. Praktiliselt sama meeskond oli abiks ka eelmisel päeval toimunud ETV-Swedbanki noorte suusasarja IV osavõistluse korraldamisel Valgehobusemäel. – Peaaegu ~ enam-vähem sama meeskond oli abiks ka eelmisel päeval (toimunud) ETV ja Swedbanki noorte suusasarja IV osavõistluse korraldamisel Valgehobusemäel.

- *lt-määrsõnad*

Tarbeteksti muudavad keeruliseks ületuletuse teel tehtud *lt*-määrsõnad. Need saadakse nii, et määrsõnast (nt *kohe*) moodustatud omadussõnale (*kohene*) lisatakse määrsõna tunnus *-lt*. Tulemus on *koheselt*, see tähendab aga täpselt sama mis *kohe*. Ületuletuse alus võib olla ka sõnaühend, nt *veel kord* > *veelkordne* > *veelkordselt*.

Nt Saadame Teile veelkordselt .. arengukava aastani 2006 kinnitamiseks. – Saadame (uuesti) Teile kinnitamiseks arengukava aastani 2006.

Saavas käändes määrus märgib omaduste või seisundite **juhuslikkust, ajutist** iseloomu. Keelekasutaja võiks mõelda, kas ta soovib esitada oma eesmärgi ja ülesandeid ajutiste ja juhuslikena. Nt. Gümnaasiumi eesmärgiks on anda õpilastele üldharidus. – Gümnaasiumi eesmärk on anda õpilastele üldharidus.

## **Hulgafraas**

- Sõnu *enamik* ja *enamus* soovitatakse kasutada ainuses (loogika: tervikust saab võtta vaid ühe enamiku)
- Kui *osa* tähistab umbmäärast hulka, on sõna traditsiooniliselt kasutatud ainsuses ja ka öeldis on olnud ainsuses: Nt osa inimesi läks ära, osal poistel hakkas igav. Sama reegel toimib ka muude hulgasõnad puhul. Nt ***Palju inimesi sai surma***.
- Kui hulgasõnaks on põhiarvsõna, kasutatakse nii mitmust kui ka ainsust. Eelistatakse siiski **mitmust, kui hulgafraas on lause algul või väljendab täpset hulka**, ning **ainsust, kui hulgafraas on lause lõpus või väljendab ebamäärast hulka**. Nt ***Kolm***

*meest lükkavad (lökkab) paati vette / Paati lökkab (lökkavad) vette kolm meest / Umbes kümme meest lökkab (lökkavad) paati vette.*

- Kui arvsõnafraasil on määratlev laiend, siis on öeldis mitmuses. Nt Need/kõik kümme poissi meie klassist astusid ülikooli. Koodi **neli viimast numbrit olid muutunud**.
- *paarkümmend, sadakond* jt sõnad tähistavad niigi ligikaudset hulka, nende ette ei sobi ligikaudsust näitavad sõnad, nagu *ligi, umbes* jt.
- Seda, kas üks ja sama arv/hulk tundub suur või väike, näitavad erinevad sõnad: Nt *Mees saab 980 eurot palka. Palk on ligi tuhat eurot.* (tundub päris hea) / *Palk on alla tuhande euro.* (tundub viletsavõitu)
- Asesõna valik eitavas lauses muudab oluliselt tähendust: Nt *Üheski raamatus polnud vastust.* / *Kõigis raamatutes polnud vastust.* (mõnes järelikul oli).

Kui lause sisaldab protsendimärki % või sõna *protsent*, kasutatakse tegusõna enamasti ainsuses. Nt: Ainult 50% õppijatest esitas päeviku iga nädal. Vaid 39% eurooplasi väidab, et on poliitikast väga huvitatud. 5% meestest oli proovinud kanepit.

## Ülesanne 6

### Paranda vead.

1. Informatsiooni jagamiseks on meil hetkel kasutada kaks kanalit: internet ja raadio.
2. Töö käib ööpäevaringselt.
3. Soovituslikud teemad, tööde esitamise tingimused ja lisainfo on leitav kooli kodulehelt.
4. Kõrgtehnoloogia alane teadus- ja arendustegevus ei pruugi omada sisulist mõju kohaliku majandusarengu iseloomule.
5. Käesolevaga palun esitada .. osakonda 15. novembriks 2016. a. osakonnaga kooskõlastatud toimik.
6. Läbi individuaalse hindamise on õdedel võimalik minimeerida eaka üksildust ja sotsiaalset eraldatust.
7. Töö esitamiseks ettenähtud aeg hakkab ümber kukkuma.
8. Selles alapeatükis käsitletav alkoholi tarbimise analüüs põhineb tarbijate alkoholi eelistustel.
9. Tänu vähesele liikumisele tekivad probleemid kehakaaluga.
10. Vastavalt Teie kirjale 03.12.2013. a. nr. .. teatame, et .. asutus ei ole majade müügi vastu.
11. Kutsehariduse eesmärgiks on lisaks tööks vajalike teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamisele ka väärtuste ja käitumisnormide omandamine, kus mängib suurt rolli kutseõpetaja isiklik eeskuju.
12. Ankeedi saate täita läbi interneti.
13. Palju õnnetusi juhtub just tänu hooletusele.
14. Minu arvamusl ei oma siin mingit tähtsust.

15. Need vähesed, kes riigipoolset toetust õppetoetuste näol saavad, pole aastaid toetussumma tõusu näinud.
16. Momendil on avalduse esitanud 224 inimest.
17. Kohtumise käigus käsitletakse projekti partneritega järgmisi teemasid.
18. Praktiliselt kõik olid kohal.
19. Põhimõtteliselt võib tulemusega rahule jääda.
20. Proovi veelkordselt!
21. Neid harjutusi tuleb teha igapäevaselt.
22. Enamik inimesi läksid pärast tööd koju, aga osa jäid veel kohvi jooma.
23. Olen selle uurimuse jaoks ligi sadakond artiklit läbi lugenud.
24. 56% vastanutest käisid pereõe vastuvõtul vähemalt 3 korda aastas.
25. Osa patsientidest võivad tahta saada üldist ülevaadet juhtumist, kuid osa soovivad ka detaile teada.



## ELEKTRONKIRJADE SÕNASTAMINE

Suure tähega kirjutatakse nn viisakus-Teie, kui kiri on mõeldud korraga mitmele inimesele, sobib kirjutada väikese tähega teie.

1. Kõnetlussõnu *här*ra ja *proua* kasutatakse harilikult koos perekonnanimega (Lugupeetud proua Mölder; Lugupeetud härra Sepp). Võib pöörduda ka ees- ja perekonnanimega (Lugupeetud Mari Mölder) või ametinimetusega (Lugupeetud kantsler).
2. Kirja algus- ja lõpupöördumise järele ei käi eesti tava järgi koma. Kirja alustava pöördumise järele võib soovi korral panna hüüumärgi. Nt
  - Lugupeetud Mari Mölder / Lp Mari Mölder  
Palun teatage, kas ...  
(...)  
Ette tänades  
Jüri Sepp
  - Austatud Jüri Sepp!  
Vastuseks Teie küsimusele teatan, et ...  
Lugupidamisega  
Mari Mölder
3. Kui alustatakse teretamisega ja sõnale *tere* järgneb nimi vms, tuleb vahele panna koma. Nt
  - Tere, kallid kolleegid!
4. Kui soovitakse vabandust paluda, on õige öelda *palun vabandust* või *palume vabandust, vabandage, palun vabandage*. Nt
  - Vabandage, meil on remont.
  - Palun vabandust vastuse hilinemise pärast.

Ei tohiks kasutada väljendeid „vabandame teie ees“ ja „ma väga vabandan“, sest need ei ole sõnastuselt eestipärased. Eesti keeles on korrektne kasutada „Palume Teilt vabandust“ ja „Palun väga vabandust“.

„Vabandage“ ütleb see, kes soovib vabandust paluda, „vabandan“ vastab see, kes vabanduse palujale andestab.

### Ülesanne 1

Alljärgnevalt on näha kolm meili, mille on saatnud Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli üliõpilased kõrgkooli õppejõule. Palun loe need läbi ja nimeta, milliseid vigu on siin tehtud. Paranda sõnastust.

#### Meil nr 1

Pealkiri: Saatja: Mari Must Kuupäev: K, 24. september, 16:50 Saaja: Kati Karu
----------------------------------------------------------------------------------------

Tere!

Olen üliõpilane rühmast Õ4-5. Mul on selline mure, et ma ei saa homme osa võtta tunnis, perekonnaolukord. Kas Teie saaksite öelda millest ma homme ilma jään?

Lugupidamisega, Mari Must

### Meil nr 2

Pealkiri: Puudumine  
Saatja: Kai Kask  
Kuupäev: N, 14. mai, 08:53  
Saaja: Vello Viisileht

Tere!

Olen üliõpilane rühmast F2 ja ma olin täna haige. Isegi mitte kohutavalt õudselts haige: on halb olla, on suur nohu ja väike köha ja palavik, aga kui mul oleks meeles olnud, et täna on arvestus, oleksin kindlasti tulnud, sest päris teadvusetu ma nüüd ka ei ole.

Aga unustasin ära.

Mis must nüüd saab? Millal saan selle ära teha?

Lugupidamisega  
Kai Kask

### Meil nr 3

Pealkiri: Farma  
Saatja: Tiina Kask  
Kuupäev: 11. Oktoober 2016, 08:53  
Saaja: Vello Viisileht

Tere!

Vaatasin, et detsembris on eksam (kliiniline).

Kas mul oleks võimalik saada mõlema aine materjalid kuskilt või kuhugile? Kolisin vahepeal, ning elan nüüd Narvas. Seega, tundides ma võimalust käia ei saa, nad on liiga laiali kõik. Pigem ma tahaks neid materjale nüüd ja detsembrini on pikk aeg ning jõuan selle ajaga mitu korda õppida ka küsida kuskilt.

Milla te räägite sellest arvutamisest? Millal on peale antidoodi juttu kõik teised teemad? Mul on igast asjast juppe ainult vaja, mitte tervet ainet.

### Ülesanne 2

Tõmba allpool toodud loetelust maha need variandid, mida ei ole õigekeelsuse normidega (ÕS 2013) lubatud kasutada.

- Saatis maili.
- Saatis e-maili.
- Saatis meili.
- Saatis elektronkirja.
- Saatis e-kirja.
- Saatis *e-maili*.

- Saatis e-posti teel.
- Saatis e-postiga.
- Saatis mailiga.
- Saatis meiliga.

## REFERAAT

Referaat (lad *referre-* ette kandma, teatama) on lühike ülevaade või kokkuvõte, mille tegemisel kasutatakse kellegi teise poolt koostatud materjale, näiteks raamatuid, õpikuid, artikleid või internetimaterjale. Referaat ei ole kirjand, milles võib kogu teksti ise välja mõelda. Referaat ei tähenda teksti otsest kopeerimist internetist või raamatu ümberkirjutamist, vaid selle lühendamist ning olulise väljatoomist ehk refereerimist.

**Kommenteerimata referaat** esitab autori hoiakuid või vaateid arvustamata ülevaate teoses vaadeldavast probleemist.

**Uurimisreferaat** esitab aga referaadi kirjutaja omapoolsete arvamustega täiendatud ülevaate ühe või mitme autori probleemikäsitluse kohta.

Oluline on autori sõnu edasi anda nende mõtet moonutamata – ülejäänud tekst on ju nagunii Sinu päralt – ning lisada viide.

### Pea meeles, et refereerimisel

- antakse ülevaade uuele lugejale-kuulajale selges ja kokkusurutud vormis;
- ei tohi algupärast teksti kopeerida, keskne idee antakse edasi oma sõnadega;
- peab tekst olema loogiliselt edenev, kordusteta, laused selged;
- ei esita refereerija oma seisukohti, vaid vaatab materjali distantseeritult, väljastpoolt;
- kasuta lähtetekstile või selle autorile viitavat teksti, näiteks  
*Seejärel tahab autor näidata/ tõestada ... Kolmandaks on artiklis esile toodud hüpotees, et... Kokkuvõttes tõdeb autor, et...*

Mõned võimalikud sõnastusviisid, mida referaadis kasutada:

*Referaadis antakse ülevaade...*

*Referaadi eesmärk on ...*

*X on esitanud seletuse, mille kohaselt...*

*X on väitnud / kirjutanud / öelnud / toonud esile, et ...*

*X vaatleb / käsitleb ...*

*Vaadeldes ...,*

*X on esitanud ülevaate ...*

*Näidete põhjal selgub, et ...*

### Enne referaadi kirjutamist

- Tee endale selgeks **algupärase artikli väited ja autori eesmärgid.**
- Tee endale selgeks **refereeritava teksti peaülesanne: miks, mis eesmärgil** see on kirjutatud. Sellest lähtuvalt tuleb olulisi asju rõhutada.

- Tee endale selgeks, mis on **peateema**, millised on olulisimad **tähendussuhted**, milline on **teema käsitlusviis** ja esituse loogiline **struktuur**.
- Mõtle läbi oma **referaadi struktuur** (see ei pea kokku langema lähteteksti struktuuriga). Näiteks a) kõigepealt tähtsaim tulemus, seejärel selleni jõudmise teed; b) lähteteksti eesmärk, seejärel selle saavutamise teed või võtted.

**Ära hakka teistele selgitama seda, millest ise aru ei saa.**

## Viitamise näited

### Refereerimine

#### Variant 1

Anoreksia tulemusena hakkab inimene vältima sõpradega suhtlemist ning üritustel osalemist, kuna seal võib tekkida kiusatus süüa. Ka pereringist tõmbutakse tagasi. Kõige selle tulemusena lisanduvad juba niigi söömishäirega inimesele veel meeleolu langus, unehäired, jõuetus, kiire väsimine ning tahtmatus kellegagi suhelda. (Poolamets 2005: 12).

#### Variant 2

Paljud diagnoosid ja kliinilised situatsioonid tekitavad patsiendil ärevust, nõudes aega, et arutada nende muresid (Kennedy jt 2005: 141).

#### Variant 3

Poolamets (2005: 12) on kirjutanud, et anoreksia tulemusena hakkab inimene vältima sõpradega suhtlemist ning üritustel osalemist, kuna seal võib tekkida kiusatus süüa. Ka pereringist tõmbutakse tagasi. Kõige selle tulemusena lisanduvad juba niigi söömishäirega inimesele veel meeleolu langus, unehäired, jõuetus, kiire väsimine ning tahtmatus kellegagi suhelda.

### Tsiteerimine

#### Variant 1

„Alustama peaks kaalu ja elutähtsate funktsioonide taastamisega ja selle kõrvalt töötama häire psühholoogilise poolega, et vältida tagasilangusi“ (Poolamets 2005: 15).

#### Variant 2

„Haava (*acute wound, skin damage, vulnus*) all mõeldakse vägivaldselt põhjustatud naha ja selle aluskoe äkilist vigastamist. Sagedamini on põhjustav faktor trauma või kirurgiline vahelesegamine. Pindmist vigastust, mis piirdub epidermise ja kooriumi kahjustusega, nimetatakse marrastuseks e. ekskoriatsiooniks e. *excoriatio*.“ (Paju 2008: 12).

### Loetelude esitamine referaadis

Loetelud on soovitatav referaadis esitada teksti sees üksteise järel korrektse lausena.

Näide:

Praktikabaasipoolse juhendaja (edaspidi: juhendaja) ja üliõpilase vaheline hea suhe loob parema õpikeskkonna, kliinilise arengu, suhtlemisvõimalused, koostöö oskuste arenguks ja võime sünteesida ning kasutusele võtta uusi õendusoskusi. Juhendaja ja üliõpilase omavaheline läbisaamine mõjutab ka üliõpilase professionaalse identiteedi arengut, enesekindlust ja tuleviku visiooni, millisele erialale tulevikus spetsialiseeruda. (Gillespie 2005: 212, 215).

**Loetelus esinevad sõnad saab üksteise all näidata nt ettekandes, kui kasutada PowerPoint arvutiprogrammi.**

### **Variant 1**

Verejookse võib jaotada järgmiselt:

- arteriaalne,
- venoosne,
- kapillaarne.

### **Variant 2**

Sekundaarse verejooksu teket aitavad vähendada:

- õigeaegne hemostaas;
- õigeaegne võõrkehade eemaldamine (eelkõige suurte veresoonte läheduses);
- õige haavade dreeneerimine;
- hoolikas immobilisatsioon;
- õigeaegne mädaprotsesside avamine.

### **Variant 3**

Šoki ennetamine:

- Asetada kannatanu lamama, võimaluse korral tõsta jalad kehast kõrgemale.
- Mähkida kannatanu (termo)teki sisse.
- Rahustada kannatanut ja võimalusel üritada valu leevendada.
- Mitte anda kannatanule süüa ega juua.

### **Ülesanne 1**

A. Koosta erialasel teemal referaat.

B. Koosta referaadi põhjal esitlus ja kannata see seminaris ette.

# KEELELINE MÕJUTAMINE

## Retoorika

Suhtluse põhieesmärgiks peetakse harilikult info vahendamist; kas uute teadmiste andmist või olemasoleva teadmise süstematiseerimist. Sageli on aga eesmärk **sõnumi abil mõjutamine**. Püütakse mõjutada lugeja-kuulaja mõtlemist, suhtumist ja tegevust. Tänapäeva uues retoorikas on huviobjektideks **väidete usutavus** ja **argumenteerimisvõtted**.

Olulised on lugejad või kuulajad, sest **argument** (põhjendus, tõestusvahend) on alati kellelegi suunatud ja seda võib hinnata vaid vastuvõtjast lähtudes.

**Argumenteerida saab valdkonnas, mida hästi tuntakse – see on argumenteerimise eeldus.**

Eeldustele toetuvad **argumenteerimisvõtted**, millega põhjendatakse oma väidete õigsust ja mõjutatakse lugejat-kuulajat.

Keelekasutuses eristatakse kaht mõjutamise põhitüüpi:

1. **teoreetiline** (faktipõhine, väitlused on informatiivsed)) argumentatsioon;
2. **ateoreetiline** (tundepõhine, väljendab kirjutaja või rääkija hoiakuid, arvamusi, soove jne) argumentatsioon.

Näiteks lause *Tartus elab umbes 100 000 inimest* on teoreetiline. Seevastu laused *Tartu on elav ja põnev üliõpilaslinn. Tule sinagi Tartusse õppima* on ateoreetilised.

Tekstiliigid erinevad selles suhtes, kui palju **otsest mõjutamist** neilt oodatakse. Näiteks ajalehelugejad eeldavad, et uudistekstid on võimalikult informatiivsed, juhtkirjad aga esitavad hoiakuid ja püüavad sel viisil mõjutada lugeja suhtumist. Tuntumaid mõjutava keelekasutuse vorme on reklaam ja propaganda. Varjatud mõjutamist võib leida igasugustest tekstidest. Ajaleheuudisedki on harva puhtalt informatiivsed. Lugejat mõjutatakse pealkirja valikuga, samal ajal kui tekst antakse edasi neutraalse informatsioonina.

Argumentatsiooni ülesehituses on kolm osa:

- Tees on väide, mille autor ütleb tõese olevat.
- Argumendid on andmed või autorite seisukohad, mida käsitletakse tõestena ilma tõestamata.
- Järeldamine on väidete ja argumentide loogiline seostamine.

Argumendid on tõendusmaterjalid.

Argumenteeriv-arutleva teksti loomine eeldab kirjutajalt järgmisi tegevusi:

- püstita tees;
- defineeri põhimõisted;
- esita argumendid ja seo need teesiga;
- esita ja lükka ümber vastuargumendid;
- tee järeldused;
- korda veenvamaid argumente.

## Arutlusvigadest

- Loetelu ja tavatõdede ümberjutustamine, elunähtuste kirjeldamine ilma probleemi analüüsimata.
- Sõnadetegemine, osav tühisõnaline leierdamine, s.t teksti palju, mõtet vähe, ideelaused puuduvad.
- Kätteõpitud stampmõtetega tekst; argumenteerimata kiitmine või ülistamine või puuduste ja vigade loetelu.
- Üksikute erakordsete seostamata andmetega hiilgamine, kusjuures puudub sügavam analüüs.
- Oma seisukoht ilma võrdluse, vaatluse ja vastanduseta.
- Fakti- ja loogikavead.
- Kirjutaja kommenteerib kirjutamise protsessi. (Sissejuhatuseks tahan öelda... Järgnevalt pakuksin välja selle mõtte... Kui ma nüüd kokkuvõtet hakkasin tegema, siis võiksin öelda...)

Otsesemaid mõjutamisvahendeid on **leksikaalsed valikud**. Millestki kirjutades või kõneldes on kirjutajal alati võimalus valida, milliseid sõnu ta kasutab. Isegi kui sündmuse üksikasjad vastavad tõele, võib sõnavalikuga olulisel määral muuta sündmuse värvingut. Vaatleme näiteks alltoodud sõnu. Vasakus tulbas on esitatud neutraalsed sõnad, paremal erineva emotsionaalse varjundiga vasted:

<i>leping</i>	<i>pakt, salakokkulepe, sobing</i>
<i>vana</i>	<i>küps, eakas, elunäinud, pikaeline, seniilne</i>
<i>noor</i>	<i>poisiohtu, kogenematu, nooruke, alaealine</i>
<i>suur</i>	<i>hiiglaslik, tohutu, võimas</i>
<i>väike</i>	<i>märkamatu, tilluke, alamõõduline</i>
<i>õnnetus</i>	<i>vahejuhtum, kahetsusväärne juhtum, tragöödia</i>

Sõnu valides on võimalik mõjutada lugeja või kuulaja suhtumist.

Eesmärgipäraselt valitud nimetamis- ja üldistamisviisid on olulisemaid mõjutamisvõtteid.

Implitsiitne ehk **varjatud mõjutamine** on hoiakute peitmine näiliselt teoreetilistesse väidetesse, mis sisaldavad väljaütlemata eeldusi ja tekstist loogiliselt järeldatavaid tähendusi.

Näiteks faktina esitatud lause *Eesti ei võitnud olümpiamängudel mitte ühtegi medalit* sisaldab peidetud väidet (lisaõnumit) „eestlased esinesid olümpiamängudel kehvasti”. Peidetud väiteid esitatakse sageli ka küsimuse vormis. Reklaamlauseid *Miks kasutatakse X juuksevärvi kõige rohkem? Kuidas säilitada nooruslikkust?* sisaldavad peidetud väiteid, et X juuksevärvi kasutatakse kõige rohkem ja nooruslikkuse säilitamine on oluline.

## Lugeja arvestamine

Autor peab lähtuma lugeja taustast ja teadmistest, peab arvesse võtma tema huvisid ja kohandama oma eesmärgid neile huvidele vastavaks või siis püüdma mõjutada lugeja huvisid endale sobivas suunas.



Sõnumi vorm peab olema selline, et see lugejale meeldiks ning vastaks tema ootustele ja arusaamistasemele. Teine võimalus on püüda lugeja seisukohti muuta ja mõjutada, esitades oma väidete toetuseks sobivaid argumente.

Teksti koostajal on võimalik esitatavaid **fakte valida** nii, et nad teenivad soovitud eesmärki. Argumentidena on mõtet esitada selliseid seiku, mis autori hoiakuid toetavad.

## KÕNE JA ETTEKANNE

### **Esinemise kavandamine.**

Kõne ülesehitus sõltub kõne eesmärgist. Sellest aspektist eristatakse olmekõnesid, veenmiskõnesid ja teavituskõnesid. Olmekõnede (tervitus-, õnnitlus-, tänu-, mälestus- jm tähtpäevakõnede) põhieesmärgiks on meeleolu loomine ja emotsionaalne mõju, veenmiskõnede (kaitse-, süüdistus-, propaganda-, müügi-, reklaamikõnede) põhieesmärgiks on mõjutada kuulajate suhtumist või käitumist, teavituskõnede (**ettekanded**, loengud) põhieesmärgiks on edastada infot.

**Ettevalmistuse lähtekohtadeks** on vastused järgmistele küsimustele.

1.**Milliseid eesmärke esinemine taotleb?** Võidakse tahta mõjutada kuulajate tundeid (pidulik kõne: tervitus, rõõmu- või kaastundeavaldus), tahet (agiteeriv kõne: kihutus- ja propagandakõne, kiitmine ja laitmine), tunnetust ja mõistust (loeng, ettekanne). Eesmärke ei tarvitse olla üks, kuid peaesmärgist sõltuvad sisu, väljendusvorm, takt ja toon.

2.**Milline on põhiväide, -idee?** Milleni juhib kõneleja oma kuulajaid?

3.**Kes on kuulajad?** Oluline on, millisesse ühiskondlikku gruppi, vanuserühma, haridusringi, kollektiivi nad kuuluvad, kui suur on nende hulk, kas kuulajaskond on üksmeelne või suhtub vaenulikult küsimusse või kõnelejasse.

4.**Milline on esinemiskoht?** Väljenduslik külg oleneb sellest, kas kõneldakse lahtise taeva all või kinnises ruumis, milliseks kujuneb tõenäoline õhkkond.

**Kuulajate tähelepanu** köitmine ja selle hoidmine on suulise esinemise olulisemaid probleeme. Ei ole võimalik kõnelda hästi ja usutavalt, kui ei tea, kellele räägitakse. Esinemist kavandades tuleks mõelda näiteks järgmistele küsimustele:

-Miks kuulajad on kokku tulnud?

-Mida nad ootavad?

-Mida nad vajavad?

-Kui palju nad teavad?

-Kuidas nad suhtuvad ettekandjasse?

-Kas neil on eelhoiakuid?

Kuulajatel ei ole kerge keskenduda suulisele infole, mistõttu tuleb kõnelejal aidata neid esituse **loogilise ülesehitusega**. Ettekande struktuur on nagu raamatu sisukord: seal on peatükid, mis on jagatud alapeatükkideks, ja tekst on korrastatud lõikudeks.

Suulises kõnes on omal kohal suunavad väljendid, mis liigendavad kõnet, nii et kuulajal on kergem teksti jälgida.

*Võtan oma ettekandes vaatluse alla kolm probleemi. Esiteks vaatlen... Teiseks käsitlen.... Kolmandaks analüüsin...*

*Sellega lõpetan esimese osa käsitlemise ja siirdun järgmise juurde.*

*Oma väite kinnituseks esitan järgmise näite...*

*Lõpetuseks tahan rõhutada ...*

Suulise keelekasutuse olulised kaasanded ja sidususvõtted on miimika, pausid ja rõhutamise.

Üldnõue on, et rääkida tuleb **lihtsalt, selgelt ja konkreetselt**.

Esineja ei tohi kasutada keelt, mida kuulaja ei tunne.

## **Ettekande esitamine**

Ettekande ülesehitus:

- tervitamine ja pöördumine;
- enesetutvustus;
- sissejuhatus;
- tõestus ja argumentatsioon;
- kokkuvõte;
- kasutatud kirjandus;
- tänamine.

Ettekande ülesehitus võib olla põhimõtteliselt kaheksa. Üks võimalus on esitada tähtsaimad tulemused ja põhiväited kohe alguses, kui kuulaja on veel ergas, ning ettekande käigus selgitada, millistel argumentidel ja uuringutel need väited põhinevad. Teine võimalus on ehitada oma ettekanne üles esseelaadselt: alustada tavapäraselt taustast ja meetodist ning oma mõttekäike selgitades esitada kuulajale tulemusteni jõudmise tee, olulisimad tulemused ja järeldused aga esitada ettekande lõpus kokkuvõttena.

Suulise esinemise puhul ei maksa karta kordusi. Omal kohal on olulisemate mõtete kordamine teistsuguses sõnastuses (*see tähendab, teisiti öeldes, tahtsin sellega öelda, et...*). Ettekande lõpp on kasulik seostada algusega: anda alguses sõnastatud küsimustele vastused, esitada alguses toodud probleemidele lahendused.

Nõuandeid:

- tutvustage alguses ettekande struktuuri ja mõttekäiku,
- kasutage kordusi ja vahekokkuvõtteid osutamaks, mille juures parajasti olete ja mida olete juba käsitlenud,
- rõhutage iga põhiteemat, et neist moodustuks kuulaja mõttes selge loetelu,
- kasutage retoorilisi küsimusi, mis äratavad kuulaja tähelepanu ja toimivad teeviitadena,
- kasutage näiteid ja looge seoseid tegelikkusega, mis elavdavad ettekannet ja aitavad kuulajal olulisi kohti,
- vältige kuulajatele tundmatuid termineid ja lühendeid,
- ärge liialdage tingiva kõneviisiga (*räägiksin, esitaksin, lõpetaksin jms*),
- enne lõpetamist tehke kokkuvõtte põhipunktidest ja seostage lõpp algusega.

## Näitlikustamine ja näitlikud vahendid

Võimalust mööda tuleb ettekannet näitlikustada taustamaterjaliga. Ettekannet on parem jälgida, kui selle põhipunkte saab kuulamise juurde ka näha (paljundatud jaotusmaterjalid, lüümikud, videoekraani kasutamine, pildid ja tabelid, pildinäitus, diafilmid, diapositiivid). Näitlikud vahendid valitakse vastavalt vajadusele.

Näitmaterjaliga ei tohi üle koormata, olulisim on ikkagi elav sõna. Vanad head vahendid on tahvel ja kriit, sest neid saab kasutada selgitusega koos kuulajate silme all. Ettekandja peab rääkima publiku, mitte näitvahendiga. Oluline on, et tehnikaga sekeldamine ei muutuks tähtsamaks või publikule atraktiivsemaks kui materjal ise.

**Kuulajaid ei tohi petta**, ajades teda segadusse ostuhuvi äratamiseks, mõjutamiseks ja poliitilise vm eelistuse tegemise kaasaaitamiseks. Näiteid leiame kaasaegsest poliitilisest väitlusest või reklaamist ohtralt.

## Stiil

Stiil on kõneolukorrale ja eesmärgile vastav keelekasutuse viis. **Ametikeel** on standardne. Kasutada tuleks lihtsaid sõnu. Moodsad lentsõnad (*in, out*) kuuluvad reeglina žargooni ega sobi siia.

Head pole ei pikad ega lühikesed laused.

Vältige lauseid ja fraase, millel pole täpset tähendust (*Vanurite elu hooldekodus on rikas*), stampväljendeid, parasiit- ja täitesõnu (*muide, tähendab, antud, nimelt, tead*). Vahel soovitakse anda tekstile või kõnele suuremat tähendust, kui sel muidu on, õilistada seda kõrge stiiliga (*tervitagem siis kõiki meie tublisid emasid!*) või kõneliiasustega (*Lapsepõlves käisin ma tüdrukuna ise ka lasteaias; hingeteaduslik psühholoogia*).

## Hoiduge

- stiilist väljalangemise eest (*Pensionäride rohkus laupäevasel etendusel näitas, et sooduspiletid ruulivad täiega. Ankeedile vastanuid oli elu nülginud igast küljest.*);
- sõnade, tüvede ja häälikute põhjendamatu kordumise eest (*Eelnevalt eeldati eelmistele tulemustele tuginedes kiireid kasumeid.*);
- lausestusvigadest, need pole küll otse stiilivead, kuid mõjuvad hävitavalt lausele või tekstile (*Meie puudujäägid peaksid järgmisel aastal arenema. Kooli minnes helistasin kella. Pimedat saatku tänaval juhtkoer, valge kepp käes.*).

## KASUTATUD KIRJANDUS

- Eesti keele raskete sõnade sõnaraamat. (2001). Tallinn: TEA kirjastus.
- Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. (2013). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K.** (2007). Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, T.** (2016). Eesti ortograafia. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajuvaara, P.** (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
- Kasik, R., Erelt, M., Erelt, T.** (2007). Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Tartu.
- Kasik, R.** (2007). Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kuhhi, M.** (2006). Eesti ametikeel. Tallinn: Ilo.
- Loogna, M.** (2004). Ladina-eesti ja eesti-ladina meditsi inisõnastik. Tallinn: Avita.
- Meditsiinisõnastik. (2004). Tallinn: AS Medicina.
- Ollisaar, M.** (2006). Lühendiraamat. Tallinn: Valgus.
- Pullerits, E.** (2010). Kuidas hoiduda kantseliidist. Tartu: Keelehooldakeskus.
- Raadik, M.** Keelenõuanne soovitab 2-4. Tallinn: Eesti Keel Sihtasutus.
- Raadik, M.** (2011). Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon, RHK-10. (1994). Tallinn: Eesti sotsiaalministeerium.
- Repnau, E.** (2001). Eesti keel. Grammatika. Tallinn: ILO.
- Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis kaitstud diplomitööd, allikas RIKSWEB.
- Trapido, L.** (2007). Meditsiinterminite lühendid. Tallinn: AS Medicina.
- Vija, M., Sõrmus, K., Artma, I.** (2008). Uurimistöö kirjutajale. Tartu.
- Vääri, E., Kleis, R., Silvet, J.** (2000). Võõrsõnade leksikon. Tallinn: Valgus.
- Õendusoskused. (2003). Tallinn: AS Medicina.
- Õigekeelsuse harjutusi. (2014), (2015). Tartu.